Генрі Катнер, Кетрін Л. Мур

Механічне Еґо

Гумористична фантастика.

Ніколас Мартін подивився через стіл на робота.

— Я не стану запитувати, що вам тут потрібно, — сказав він здушеним голосом. — Я зрозумів. Йдіть і передайте Сен-Сіру, що я згоден. Скажіть йому, що я в захваті від того, що в фільмі буде робот. Все інше в нас вже є. Але цілком зрозуміло, що камерна п'єса про святвечір у селищі рибалок-португальців на узбережжі Флориди будь-як не може обійтися без робота. Однак чому один, а не шість? Скажіть йому, що менше ніж на чортову дюжину роботів я не згоден. А тепер забирайтеся.

— Вашу матір звали Олена Глінська? — запитав робот, пропускаючи тираду Мартіна повз вуха.

— Ні, — відрізав той.

— А! Ну, тоді, отже, вона була Велика Волохата, — пробурмотів робот. Мартін зняв ноги з письмового столу і повільно розправив плечі.

— Не хвилюйтеся! — поспішно сказав робот. — Вас обрали для екологічного експерименту, тільки і всього. Це зовсім не боляче. Там, відкіля я з'явився, роботи являють собою одну з законних форм життя, і вам нема чого...

— Стуліть пельку! — зажадав Мартін. — Теж мені робот! Статист нещасний! Цього разу Сен-Сір зайшов занадто далеко. — Він затрясся

всім тілом під впливом якоїсь сильної, але затамованої емоції. Потім його погляд впав на внутрішній телефон і, натиснувши на кнопку, він зажадав: Дайте міс Ешбі! Негайно!

— Мені дуже неприємно, — винуватим тоном сказав робот. — Може, я помилився? Граничні коливання нейронів завжди порушують мою мнемонічну норму, коли я темперую. Ваше життя вступило в критичну фазу, чи не так?

Мартін важко задихав, і робот вгледів в цьому доказ своєї правоти.

— Саме так, — оголосив він. — Екологічний дисбаланс наближається до межі, смертельної для даної життєвої форми, якщо тільки… хм, хм… Або на вас от-от наступить мамонт, або вам на обличчя надягнуть залізну маску, або вас заріжуть ілоти, або… Зачекайте-но, я говорю на санскриті? Він похитав блискаючою головою. — Напевно, мені слід було зійти п'ятдесят років тому, але мені здалося… Прошу пробачення, всього доброго, — поспішно додав він, коли Мартін спрямував на нього лютий погляд.

Робот приклав пальці до свого, природно нерухомого, рота і розвів їх від куточків в горизонтальному напрямку, немов зображаючи провинну посмішку.

— Ні, ви не підете! — заявив Мартін. — Стійте, де стоїте, щоб у мене злість не остигла! І чому тільки я не можу осатаніти як слід і надовго? — закінчив він жалібно, дивлячись на телефон.

— А ви впевнені, що вашу матір звали не Олена Глінська? — запитав робот, приклавши великий і вказівний пальці до номінального перенісся, від чого Мартіну раптом здалось, що його відвідувач заклопотано насупився.

— Звичайно, впевнений! — гаркнув він.

— То, виходить, ви ще не одружилися? На Настасії Захар'їній-Кошкіній?

— Не одружився і не одружусь! — відрізав Мартін і схопив трубку телефону, який задзеленчав.

— Це я, Нік! — почувся спокійний голос Еріки Ешбі. — Що-небудь трапилось?

Миттєво полум'я люті в очах Мартіна згасло і замінилося рожевою ніжністю. Останні кілька років він віддавав Еріці, досить енергійному літературному агенту, десять відсотків своїх гонорарів. Крім того, він знемагав від безнадійного бажання віддати їй приблизно фунт свого м'яса; серцевий м'яз, якщо скористатися холодним науковим терміном. Але Мартін досі не скористався ні цим терміном, ні будь-яким іншим, тому що, при будь-якій спробі зробити Еріці пропозицію, ним опановувала непозбутня боязкість і він починав белькотати щось про зелені луки.

— То в чому справа? Що-небудь сталося? — повторила Еріка.

— Так, — вимовив Мартін, глибоко зітхнувши. — Може Сен-Сір змусити мене одружитися на якійсь Настасії Захар'їній-Кошкіній?

— Ах, яка у вас чудова пам'ять! — сумно вставив робот. І в мене була така ж, поки я не почав темперувати. Але навіть радіоактивні нейрони не витримають...

— Формально ти ще зберігаєш право на життя, волю і так далі, відповіла Еріка. — Але зараз я дуже зайнята, Нік. Може, поговоримо про це, коли я прийду?

— А коли?

— Хіба тобі не передали, що я телефонувала? — розлютилася Еріка.

— Звичайно, ні! — сердито крикнув Мартін. — Я вже давно підозрюю, що дотелефонуватися до мене можна тільки з дозволу Сен-Сіра. Раптом хто-небудь тайкома надішле в мою в'язницю слово підбадьорення або навіть напилок! Його голос повеселів. — Думаєш влаштувати мені втечу?

— Це обурливо! — оголосила Еріка. — В один прекрасний день Сен-Сір перегне палицю...

— Не перегне, поки він може розраховувати на Діді, — тужно сказав Мартін.

Кінокомпанія "Вершина" скоріше поставила би фільм, який пропагує атеїзм, аніж ризикнула б скривдити свою незрівнянну касову зірку Діді Флемінг. Навіть Толівер Уотт, одноосібний власник "Вершини", не спав ночами, тому що Сен-Сір не дозволяв чарівній Діді підписати довгостроковий контракт.

— Проте Уотт зовсім не дурний, — сказала Еріка. — Я як і раніше переконана, що він погодиться розірвати контракт, якщо тільки ми доведемо йому, наскільки ти збиткове вкладення капіталу. Але часу в нас майже нема.

— Чому?

— Я ж сказала тобі... Ах, так! Звичайно, ти не знаєш. Він завтра ввечері їде в Париж. Мартін випустив глухий стогін.

— Виходить, нема мені порятунку, — сказав він. — На наступному тижні мій контракт буде автоматично продовжений, і я вже ніколи зітхну вільно. Еріка, зроби що-небудь!

— Спробую, — відповіла Еріка. — Про це я й хочу з тобою поговорити… А…а — скрикнула вона раптово. — Тепер мені зрозуміло, чому Сен-Сір не дозволив передати тобі, що я телефонувала. Він боїться. Знаєш, Нік, що нам варто зробити?

— Піти до Уотта, — сумовито підказав Нік. — Але, Еріка…

— Піти до Уотта, коли він буде один, — підкреслила Еріка.

— Сен-Сір цього не допустить.

— Саме так. Звичайно, Сен-Сір не хоче, щоб ми поговорили з Уоттом віч-на-віч, — а раптом ми його переконаємо? Але все-таки ми повинні як-небудь це влаштувати. Один з нас буде говорити з Уоттом, а інший — відганяти Сен-Сіра. Що ти зволієш?

— Ні те, ні інше, — негайно відповів Мартін.

— ПРО, Нік! Одній мені це не під силу. Можна подумати, що ти боїшся Сен-Сіра!

— Й справді боюся!

— Дурниці. Ну що він може тобі зробити?

— Він мене тероризує. Безупинно. Еріка, він говорить, що я прекрасно піддаюся обробці. У тебе від цього кров в жилах не холоне? Подивися на всіх письменників, яких він обробив!

— Я знаю. Тиждень тому я бачила одного з них на Майі-стріт — він порпався в смітнику. І ти теж хочеш так скінчити? Обстоюй же свої права!

— А! — сказав робот, радісно кивнувши. — Так я і думав. Критична фаза.

— Заткнися! — наказав Мартін. — Ні, Еріка, це я не тобі! Мені дуже шкода.

– І мені теж, — отруйно відповіла Еріка. — На секунду я повірила, що в тебе з'явився характер.

— Якби я був, наприклад, Хемінгуеєм... — страждальницьким голосом почав Мартін.

— Ви сказали Хемінгуей? — запитав робот. — Отже, це ера Кінсі Хемінгуея? В такому випадку я не помилився. Ви — Ніколас Мартін, мій наступний об'єкт. Мартін... Мартін? Дайте подумати... Ах, так! Тип Дізраелі, — він зі скреготом потер чоло. — Бідні мої нейронні пороги! Тепер я згадав.

— Нік, ти мене чуєш? — поцікавився в слухавці голос Еріки. — Я зараз же їду в студію. Зберися з силами. Ми зацькуємо Сен-Сіра в його барлогу і переконаємо Уотта, що з тебе будь-коли не вийде пристойного сценариста. Тепер...

— Але Сен-Сір нізащо не погодиться, — перебив Мартін. — Він не визнає слова "невдача". Він постійно повторює це. Він зробить з мене сценариста або вб'є мене.

— Пам'ятаєш, що трапилося з Едом Кассіді? — похмуро нагадала Еріка. Сен-Сір не зробив з нього сценариста.

— Вірно. Бідолашний Ед! — здригнувшись, сказав Мартін.

— Ну, добре, я їду. Що-небудь ще?

— Так! — закричав Мартін, набравши повітря в легені. — Так! Я безумно люблю тебе.

Але слова ці залишилися в нього в гортані. Кілька разів беззвучно відкривши і закривши рот, боягузливий драматург стис зуби і почав нову спробу. Жалюгідний писк заколивав телефонну мембрану. Мартін журливо похилився. Ні, будь-коли в нього не вистачить хоробрості освідчитися — навіть маленькому, сумирному телефонному апарату.

— Ти щось сказав? — запитала Еріка. — Ну, бувай.

— Перегодь! — крикнув Мартін, випадково глянувши на робота. Німота опановувала ним лише в певних випадках, і тепер він поспішно продовжував: Я забув тобі сказати. Уотт і паршивець Сен-Сір тільки-но найняли фальшивого робота для "Анжеліни Ноел"? Але трубка мовчала.

— Я не фальшивий, — сказав робот ображено. Мартін зіщулився в кріслі і спрямував на свого гостя тьмяний, безнадійний погляд.

— Кінг-Конг теж був не фальшивий, — зазначив він. — І не морочте мені голову історіями, які продиктував вам Сен-Сір. Я знаю, він намагається мене деморалізувати. Можливо, доможеться свого. Тільки подивіться, що він вже зробив з моєї п'єси! Ну, до чого там Фред Уорінг? На своєму місці і Фред Уорінг гарний, я не сперечаюся. Навіть дуже гарний. Але не в "Анжеліні Ноел". Не в ролі португальського шкіпера рибальського судна! Замість команди — його оркестр, а Дан Дойлі співає "Неаполь" Діді Флемінг, яка вдягнена в русалковий хвіст…

Приголомшивши себе цим переліком, Мартін поклав лікті на стіл, сховав обличчя в долоні і, до свого жаху, спостеріг, що починає хихотіти. Задзеленчав телефон. Мартін, не змінюючи положення, намацав трубку.

— Хто говорить? — запитав він тремтячим голосом. — Хто? Сен-Сір… По дроту долинув хрипкий рик. Мартін випрямився, як вжалений, і стиснув трубку двома руками.

— Послухайте! — крикнув він. — Дайте мені хоч раз договорити. Робот у "Анжеліні Ноел" — це вже просто…

— Я не чую, що ви бурмотите, — ревів густий бас. — Паскудна думка. Щоб ви там не пропонували. Негайно в перший зал для перегляду вчорашніх шматків. Зараз же!

— Постривайте…

Сен-Сір ригнув, і телефон замовк. На мить руки Мартіна стиснули трубку, як горло ворога. Що користі! Його власне горло стискав зашморг, і Сен-Сір от вже четвертий місяць, затягував його все тугіше. Четвертий місяць… а не четвертий рік? Згадуючи минуле, Мартін ледь міг повірити, що ще зовсім недавно він був вільною людиною, відомим драматургом, автором п'єси "Анжеліна Ноел", окраси сезону. А потім з'явився Сен-Сір…

Режисер в глибині душі був снобом і любив накладати лапу на окраси сезону і на відомих письменників. Кінокомпанія "Вершина", ричав він на Мартіна, навіть на йоту не відхилиться від п'єси і залишить за Мартіном право остаточного схвалення сценарію — за умови, що він підпише контракт на три місяці як співавтор сценарію. Умови були настільки гарні, що здавалися казкою, причому справедливо.

Мартіна занапастив частково дрібний шрифт, а частково грип, через який Еріка Ешбі саме в той час потрапила в лікарню. Під шарами юридичного марнослів'я ховався пункт, що прирікав Мартіна на п'ятирічну рабську залежність від кінокомпанії "Вершина", якщо вказана компанія вважатиме потрібним продовжити його контракт. І на

наступному тижні, якщо справедливість не восторжествує, контракт буде продовжений — це Мартін знав твердо.

— Я б випив чого-небудь, — втомлено сказав Мартін і подивився на робота. — Будьте ласкаві, подайте мені он ту пляшку віскі.

— Але я тут для того, щоб провести експеримент по оптимальній екології, — заперечив робот. Мартін закрив очі і сказав благаюче:

— Налийте мені віскі, будь ласка. А потім дайте чарку прямо мені в руку, добре? Це ж неважко. Зрештою, ми з вами все-таки люди.

— Та ні, — відповів робот, всовуючи повний келих в нишпорячі пальці драматурга. Мартін надпив. Потім відкрив очі і здивовано вп'явся на великий келих для коктейлів — робот до країв наповнив його чистим віскі. Мартін ошелешено глянув на свого металевого співрозмовника.

— Ви, напевно, п'єте, як губка, — сказав він задумливо. — Певно, це зміцнює несприйнятливість до алкоголю. Шкварте, пригощайтеся. Допивайте пляшку.

Робот притис пальці до чола над очима і провів дві вертикальні риси, немов питально підняв брови.

— Шкварте, — наполягав Мартін. — Або вам совість не дозволяє пити моє віскі?

— Як же я можу пити? — запитав робот. — Адже я робот. — У його голосі з'явилася тужлива нотка. — А що при цьому відбувається? — поцікавився він. — Це змащення чи заправлення пальним? Мартін подивився на свій келих.

— Заправлення пальним, — сказав він сухо. — Високооктановим. Ви так ввійшли в роль? Ну, киньте...

— А, принцип подразнення! — перебив робот. — Розумію. Ідея та ж, що при ферментації мамонтового молока. Мартін похлинувся.

— А ви коли-небудь пили ферментоване мамонтове молоко? — поцікавився він.

— Як же я можу пити? — повторив робот. — Але я бачив, як його пили інші. — Він провів вертикальну рису між своїми невидимими бровами, що надало йому сумний вигляд. — Зрозуміло, мій світ цілком функціональний і функціонально досконалий, і все-таки темпорування — вельми захоплююче… — Він обірвав фразу. — Але я даремно витрачаю простір і час. Отож, містер Мартін, чи погодитеся ви…

— Ну, випийте ж, — сказав Мартін. — В мене приступ привітності. Давайте смикнемо по чарочці. Адже я бачу так мало радостей. А зараз мене будуть тероризувати. Якщо вам не можна зняти маску, я пошлю за соломиною. Ви ж можете на один ковток вийти з ролі? Вірно?

— Я був би радий спробувати, — задумливо сказав робот. — З тих пір як я побачив дію ферментованого мамонтового молока, мені захотілося й самому — спробувати. Людям це, звичайно, просто, але і технічно це теж неважко, я тепер зрозумів. Подразнення збільшує частоту каппа-хвиль мозку, як, наприклад, при різкому стрибку напруги, але оскільки електричної напруги не існувало в дороботову епоху…

— А вона існувала, — зазначив Мартін, роблячи новий ковток. — Тобто я хочу сказати — існує. Це що, по-вашому, — мамонт? — Він вказав на настільну лампу. Робот роззявив рота.

— Це? — перепитав він в цілковитому здивуванні. — Але в такому випадку… в такому випадку всі телефони, динамо і лампи, які я вгледів в цій ері, приводяться в дію електрикою!

— А що ж, по-вашому, могло приводити їх у дію? — холодно запитав Мартін.

— Раби, — відповів робот, уважно оглядаючи лампу. Він ввімкнув світло, трохи поклацав вмикачем і потім вивернув лампочку. — Напруга, ви сказали?

— Не вдавайте дурня, — порадив Мартін. — Ви переграєте. Мені настав час йти. Так будете ви пити чи ні?

— Ну, що ж, — сказав робот, — не хочу розладнувати компанію. Це має спрацювати.

І він сунув палець у порожній патрон. Пролунав короткий тріск, бризнули іскри. Робот витяг палець.

— Р… — сказав він і злегка похитнувся. Потім його пальці зметнулися до обличчя і накреслили посмішку, яка виражала приємний подив.

— 7 в 10 — сказав він і продовжував сипло: — Р (1} інтеграл від плюс до мінус нескінченності… А, ділене на пі в степені е.

Нажаханий Мартін витріщив очі. Він не знав, потрібен тут терапевт чи психіатр, але не сумнівався, що викликати лікаря необхідно, і що швидше, то краще. А може й поліцію. Статист, в костюмі робота, був явно божевільним. Мартін застиг у нерішучості, очікуючи, що його божевільний гість от-от впаде мертвим або вчепиться йому в горлянку. Робот з легким побрязкуванням плямкнув губами.

— Яке чудо! — сказав він. — І навіть змінна напруга!

— В-в-ви не вмерли? — тремтячим голосом поцікавився Мартін.

— Я навіть не жив, — пробурмотів робот. — В тому значенні, як ви це розумієте. І дякую за чарочку. Мартін дивився на робота, вражений диким здогадом.

— Так, виходить, — захлинувся повітрям він, — виходить… ви — робот?!!

— Звичайно, я робот, — відповів його гість. — Яке повільне мислення у вас, дороботів . Моє мислення зараз працює зі швидкістю світла. — Він роздивлявся настільну лампу з алкоголічною жагою. — ?(1)… Тобто, якби ви зараз підрахували каппа-хвилі мого радіоатомного мозку, ви вразилися би тим, наскільки збільшилася частота. — Він помовчав. А потім додав задумливо — Р (1).

Рухаючись повільно, як людина під водою, Мартін підняв келих і ковтнув віскі. Потім сторожко глянув на робота.

— Р (1)… — сказав він, замовк, здригнувся і зробив великий ковток. Я п'яний, — продовжував він із судомним полегшенням. — От в чому справа. А я ж майже повірив…

— Ну, спочатку всі не вірять, що я робот, — повідомив робот. — Відзначте, я ж з'явився на території кіностудії, де не здаюся будь-кому підозрілим. Івану Васильовичу я з'являюся в лабораторії алхіміка, і він зробить висновок, що я механічна людина. Що, втім, й правильно. Далі в моєму списку зазначений уйгур, йому я з'являюся в юрті шамана, і він вирішить, що я диявол. Питання екологічної логіки — й тільки.

— То, виходить, ви — диявол? — запитав Мартін, чіпляючись за єдине правдоподібне пояснення.

— Так ні ж, ні! Я робот! Чому ви не розумієте?

— А я тепер навіть не знаю, хто я такий, — сказав Мартін. — Може, я взагалі фавн, а ви — дитя людське! По-моєму, від цього віскі мені стало лише гірше, і...

— Вас звуть Ніколас Мартін, — терпляче пояснив робот. — А мене ЕНІАК.

— Еньяк?

— ЕНІАК, — виправив робот, підкреслюючи голосом, що всі букви великі. — ЕНІАК Гама Дев'яносто Третій.

По цих словах він зняв з металевого плеча сумку і заходився витягати з неї нескінченну червону стрічку, на вигляд шовкову, але вона вилискувала дивним металевим блиском. Коли приблизно чверть милі стрічки лягло на підлогу, з сумки з'явився прозорий хокейний шолом. З боків шолома блищали два червоно-зелені камені.

— Як ви бачите, вони лягають безпосередньо на темпоральні частки, — повідомив робот, вказуючи на камені. — Ви надягнете його на голову ось так...

— Ні, не надягну, — сказав Мартін, прудко відсмикуючи голову, — і ви мені його не надягнете, друже мій. Мені не подобається ця штука. І особливо ці дві червоні скляшки. Вони схожі на очі.

— Це штучний еклогіт, — заспокоїв його робот. — Просто вони мають високу діелектричну постійну. Потрібно лише змінити нормальні пороги нейронних контурів пам'яті — і все. Мислення базується на пам'яті, як вам відомо. Сила ваших асоціацій — тобто емоційні індекси ваших спогадів — визначає ваші вчинки і рішення. А екологізер просто впливає на електричну напругу вашого мозку таким чином, що пороги змінюються.

— Ото і все? — підозріло запитав Мартін.

— Ну-у… — ухильно сказав робот. — Я не хотів про це згадувати, але оскільки ви запитуєте… Екологізер, крім того, накладає на ваш мозок типологічну матрицю. Але, оскільки ця матриця взята з прототипу вашого характеру, вона просто дозволяє вам найповніше використовувати свої потенційні здібності, як успадковані, так і набуті. Вона змусить вас реагувати на ваше середовище саме таким чином, який забезпечить вам максимум шансів вижити.

— Мені вона не забезпечить, — сказав Мартін твердо, — тому що на мою голову ви цю штуку не надягнете. Робот накреслив розгублено підняті брови.

— А, — продовжив він після паузи, — я ж вам не все пояснив! Бо все дуже просто. Хіба ви не хочете взяти участь у вельми цінному соціально-культурному експерименті, влаштованому задля блага всього людства?

— Ні! — оголосив Мартін.

— Але ж ви навіть не знаєте, про що мова, — жалібно сказав робот. Після моїх докладних пояснень мені ще будь-хто не відмовляв. До речі, ви добре мене розумієте? Мартін засміявся замогильним сміхом.

— Як би не так! — буркнув він.

— Прекрасно, — з полегшенням сказав робот. — Мене завжди може підвести пам'ять. Перед тим як я починаю темпорування, мені доводиться програмувати стільки мов! Санскрит дуже простий, але російська мова епохи середньовіччя доволі складна, а уйгурська… Цей експеримент повинен сприяти встановленню найвигіднішого взаємозв'язку між людиною і її середовищем. Наша мета — миттєва адаптація, і ми сподіваємося досягти її, звівши до мінімуму корегуючий

коефіцієнт між індивідом і середовищем. Іншими словами, — потрібна реакція в потрібний момент. Зрозуміло?

— Ні, звичайно! — сказав Мартін. — Це якесь марення.

– Існує, — продовжував робот втомлено, — вельми обмежена кількість матриць-характерів, які залежать, по-перше, від розташування генів всередині хромосом, а по-друге, від впливу середовища; оскільки елементи середовища мають тенденцію повторюватися, то ми можемо легко простежити основну організуючу лінію по часовій шкалі Кальдекуза. Вам не важко слідкувати за ходом моєї думки?

— По часовій шкалі Кальдекуза — так, не важко, — сказав Мартін.

— Я завжди пояснюю надзвичайно зрозуміло, — з деяким самовдоволенням зазначив робот і змахнув в повітрі кільцем червоної стрічки.

— Заберіть від мене цю штуку! — роздратовано скрикнув Мартін. — Я, звичайно, п'яний, але не настільки, щоб сунути голову невідомо куди!

— Засунете, — сказав робот твердо. — Мені ще будь-хто не відмовляв. І не сперечайтеся зі мною, інакше ви мене зіб'єте з пантелику і мені доведеться висьорбати ще одну чарочку напруги. Й тоді я зовсім зіб'юся. Коли я темперую, мені й так вистачає турбот з пам'яттю. Подорож у часі завжди створює синаптичний поріг затримки, але лихо в тому, що він дуже варіюється. От чому я спочатку сплутав вас з Іваном. Але до нього я повинний відправитися лише після побачення з вами — я проводжу дослід хронологічно, а тисячу дев'ятсот п'ятдесят другий рік йде, зрозуміло, перед тисячу п'ятсот сімдесятим.

— А от і не йде, — сказав Мартін, підносячи келих до губ. — Навіть у Голівуді тисячу дев'ятсот п'ятдесят другий рік не настає перед тисячу п'ятсот сімдесятим.

— Я користуюся часовою шкалою Кальдекуза, — пояснив робот. — Але тільки для зручності. Ну то як, потрібен вам ідеальний екологічний коефіцієнт чи ні? Тому що… — Тут він знову помахав червоною стрічкою, зазирнув у шолом, пильно подивився на Мартіна і похитав головою. — Вибачте, боюся, що з цього наміру вийде пшик. У вас занадто маленька голова. Ймовірно, мозок невеликий. Цей шолом розрахований на розмір вісім з половиною, але ваша голова занадто…

— Вісім з половиною — мій розмір, — з гідністю заперечив Мартін.

— Не може бути, — лукаво засперечався робот. — В цьому випадку шолом був би вам до міри, а він вам великий.

— Він мені якраз, — сказав Мартін.

— До чого ж важко розмовляти з дороботами, — зазначив ЕНІАК, немов про себе. — Нерозвиненість, брутальність, нелогічність. Чи варто дивуватися, що в них такі маленькі голови? Послухайте, містер Мартін — він немов звертався до дурної і впертої дитини, — спробуйте зрозуміти: розмір цього шолома вісім з половиною; ваша голова, на нещастя, настільки мала, що шолом вам не до міри…

— Дідько б вас взяв! — у сказі крикнув Мартін, від прикрості і віскі забуваючи про обережність. — Він мені саме до міри! От, дивіться! — Він схопив шолом і насунув його на голову. — Сидить як влитий.

— Я помилився, — визнав робот, і його очі так блиснули, що Мартін раптом похопився, поспіхом зірвав шолом з голови і кинув його на стіл. ЕНІАК неквапливо взяв шолом, поклав в сумку і заходився швидко згортати стрічку. Під здивованим поглядом Мартіна він скінчив вкладати стрічку в сумку, застебнув її, закинув на плече і повернувся до дверей.

— Всього доброго, — сказав робот, — і дозвольте вам подякувати.

— За що? — люто запитав Мартін.

— За вашу люб'язну співпрацю, — сказав робот.

— Я не збираюся з вами співпрацювати! — відрізав Мартін. — І не намагайтеся мене переконати. Можете залишити свій патентований курс лікування при собі, а мене...

— Але ж ви вже пройшли курс екологічної обробки, — незворушно відповів ЕНІАК. — Я повернуся ввечері, щоб відновити заряд. Його вистачає тільки на дванадцять годин.

— Що?!

ЕНІАК провів вказівними пальцями від кутиків рота, викреслюючи ввічливу посмішку. Потім він вийшов і закрив за собою двері. Мартін хрипко пискнув, немов зарізана свиня з кляпом у роті. В нього в голові ЩОСЬ відбувалося.

Ніколас Мартін почував себе як людина, яку раптово засунули під крижаний душ. Ні, не під крижаний — під гарячий. І до того ж ароматичний. Вітер, який залітав у відкрите вікно, ніс із собою задушливий сморід — бензину, полину, олійної фарби і (з буфета в сусідньому корпусі) бутербродів з шинкою.

"П'яний, — думав Мартін з розпачем, — я п'яний або збожеволів!" Він підхопився і заметушився по кімнаті, але відразу побачив щілину в паркеті і пішов по ній. "Якщо я зможу пройти по прямій, — розмірковував він, — отже, я не п'яний... Я просто збожеволів". І думка ця була не надто втішна.

Він прекрасно пройшов по щілині. Він міг навіть йти значно прямiше щілини, яка, як він тепер переконався, була ледь-ледь звивистою. Будь-коли раніше він не рухався з такою впевненістю і легкістю. В результаті

свого досліду він виявився в іншому кутку кімнати перед дзеркалом, і, коли він випрямився, щоб подивитися на себе, хаос і сум'яття кудись випарувались. Шалене загострення відчуттів згладилося і притупилося. Все було спокійно. Все було нормально. Мартін подивився в очі своєму відображенню. Ні, все не було нормально.

Він був тверезий як скельце. Немов він пив не віскі, а джерельну воду. Мартін нахилився до самого скла, намагаючись крізь очі зазирнути в глибини власного мозку. Тому що там відбувалося щось вражаюче. По всій поверхні його мозку почали рухатися малюсінькі заслінки — одні закривалися майже зовсім, залишаючи лише крихітну щілину, у яку визирали ока-бусинки нейронів, інші з легким тріском відчинялися, і швидкі павучки — інші нейрони — кидалися навтьоки, шукаючи, де б сховатися.

Зміна порогів, позитивної і негативної реакції конусів пам'яті, їх ключових емоційних індексів і асоціацій… Ага! Робот!

Голова Мартіна повернулася до закритих дверей. Але він лишився стояти на місці. Вираз сліпого жаху на його обличчі почав повільно і непомітно для нього змінюватись. Робот… може і почекати.

Машинально Мартін підняв руку, немов поправляючи невидимий монокль. Позаду задзеленчав телефон. Мартін оглянувся. Його губи скривилися в презирливу посмішку. Витонченим рухом змахнувши порошину з лацкану піджака, Мартін взяв трубку, але не сказав будь-чого. Настало тривале мовчання. Потім хрипкий голос заревів:

— Алло, алло, алло! Ви слухаєте? Я з вами говорю, Мартін! Мартін незворушно мовчав.

— Ви змушуєте мене чекати! — рикав голос. — Мене, Сен-Сіра! Негайно бути в залі! Перегляд починається… Мартін, ви мене чуєте?

Мартін обережно поклав трубку на стіл. Він повернувся до дзеркала, озирнув себе критичним поглядом і насупився.

— Блідо, — пробурмотів він. — Без сумніву, блідо. Не розумію, навіщо я купив цю краватку?

Його увагу відвернула буркотлива телефонна трубка. Він подивився на неї, а потім гучно ляснув у долоні біля самого мікрофона. З трубки долинув агонізуючий крик.

— Прекрасно, — пробурмотів Мартін, відвертаючись. — Цей робот зробив мені велику послугу. Варто було б зрозуміти це раніш. Зрештою, така супермашина, як ЕНІАК, повинна бути набагато розумнішою від людини, що всього лише проста машина. Так, — додав він, виходячи в хол і зіштовхуючись з Тоні Ла-Мотта, яка знімалася в одному з фільмів "Вершини". — Чоловік — це машина, а жінка... — Отут він кинув на міс Ла-Мотта такий багатозначний і зарозумілий погляд, що вона навіть здригнулася, — а жінка — іграшка, — докінчив Мартін і попрямував до першого переглядового залу, де його чекали Сен-Сір і доля.

Кіностудія "Вершина" на кожен епізод витрачала в десять разів більше плівки, ніж він займав у фільмі, побивши, таким способом рекорд "Метро-Голдвін-Мейер". Перед початком кожного знімального дня ці купи целулоїдних стрічок проглядалися в особистому переглядовому залі Сен-Сіра — невеликій розкішній кімнаті з відкидними кріслами і всілякими іншими зручностями. На перший погляд там зовсім не було екрана. Якщо другий погляд ви кидали на стелю, то виявляли екран саме там.

Коли Мартін увійшов, йому стало зрозуміло, що з екологією щось не так. Якщо вважати, що в дверях з'явився колишній Ніколас Мартін, переглядовий зал, який купався в дорогій атмосфері вишуканої самовпевненості, виявив до нього крижане ставлення. Ворс перського килима гидливо скулювався під його святотатськими підошвами. Крісло,

на яке він наткнувся в густому мороці, здавалося, презирливо знизало спинкою. А три чоловіки, що сиділи в залі, кинули на нього погляд, яким був би спопелений орангутанг, якби він з безглуздої випадковості вдостоївся запрошення в Бекінгемский палац.

Діді Флемінг (її справжнє прізвище запам'ятати було неможливо, не кажучи вже про те, що в ньому не було хоча б однієї голосної) безтурботно лежала у своєму кріслі, затишно задерши ніжки, склавши чарівні руки і спрямувавши погляд великих млосних очей на стелю, де Діді Флемінг в срібних лусочках кольорової кінорусалки флегматично плавала в хвилях перлинного туману.

Мартін в напівтемряві шукав на дотик вільне крісло. У його мозку відбувалися дивні речі: крихітні заслінки продовжували відкриватися і закриватися, і він вже не почував себе Ніколасом Мартіном. Але ким же він почував себе в такому випадку?

Ніколас на мить згадав нейрони, чиї очі-бусинки, ввижалось йому, визирали з його власних очей і заглядали в них. Але чи було це насправді? Незалежно від того, яким яскравим здавався спогад, можливо, це була лише ілюзія. Відповідь, що напрошувалась, була напрочуд проста і до жаху логічна. ЕНІАК Гама Дев'яносто Третій пояснив йому — щоправда, дещо незрозуміло, — в чому полягав його екологічний експеримент. Мартін просто дістав оптимальну рефлекторну схему свого щасливого прототипу, людини, що найповніше підкорила собі своє середовище. І ЕНІАК назвав йому ім'я цієї людини, правда серед плутаних посилань на інші прототипи, наприклад, Івана (якого?) і безіменного уйгура.

Прототипом Мартіна був Дізраелі, граф Біконсфілд. Мартін жваво згадав Джорджа Арліса в цій ролі. Розумний, нахабний, ексцентричний і в манері вдягатися, і в манері триматися, палкий, вкрадливий, вольовий, з плідною уявою…

— Ні, ні, ні, — сказала Діді з незворушним роздратуванням. — Обережніше, Нік. Сядьте, будь ласка, в інше крісло. На це я поклала ноги.

— Т-т-т-т, — сказав Рауль Сен-Сір випинаючи товсті губи і величезним пальцем вказуючи на скромний стілець біля стіни. — Сідайте за мною, Мартін. Та сідайте ж бо, щоб не заважати нам. І дивіться уважно. Дивіться, як я творю видатне з вашої дурної п'єски. Особливо зауважте, як чудово я завершую соло п'ятьма наростаючими падіннями у воду. Ритм — це все, — закінчив він. — А тепер — ні звуку.

Для людини, яка народилась в крихітній балканській країні Міксо-Лідії, Рауль Сен-Сір зробив в Голівуді воістину блискучу кар'єру. У тисяча дев'ятсот тридцять дев'ятому році Сен-Сір, наляканий наближенням війни, емігрував в Америку, забравши із собою котушки знятого ним міксо-лідійського фільму, назву якого можна перекласти приблизно так: "Пори на селянському носі".

Завдяки цьому фільму, він заслужив репутацію великого кінорежисера, хоча насправді незрівнянні світлові ефекти в "Порах" пояснювались бідністю, а актори продемонстрували гру, незнану в анналах кіноісторії, лише тому, що були вщент п'яні. Однак критики порівнювали "Пори" з балетом і завзято вихваляли красу героїні, нині відомої світу як Діді Флемінг.

Діді була настільки неймовірно гарна, що за законом компенсації повинна була виявитися неймовірно дурною. І людина, яка міркувала так, не обманювалася. Нейрони Діді не знали майже всього. Їй доводилося чути про емоції, і лютий Сен-Сір умів змусити її зобразити деякі з них, однак всі інші режисери втрачали глузд, намагаючись перебороти семантичну стіну, за якою спочивав розум Діді — тихе дзеркальне озеро дюйма в три глибиною. Сен-Сір просто рикав на неї. Цей нехитрий первісний підхід був, очевидно, єдиним, котрий розуміла прославлена зірка "Вершини".

Сен-Сір, владар прекрасної безмозкої Діді, швидко опинився у вищих сферах Голівуда. Він, без сумніву, був талановитий і одну картину міг би зробити чудово. Але цей шедевр він відзняв двадцять із зайвим разів — постійно з Діді в головній ролі і постійно вдосконалюючи свій феодальний метод режисури. А коли хто-небудь намагався заперечувати, Сен-Сіру досить було пригрозити, що він перейде в "Метро-Голдвін-Мейер" і забере із собою покірну Діді (він не дозволяв їй підписувати тривалих контрактів, і для кожної картини з нею укладали новий). Навіть Толівер Уотт схиляв голову, коли Сен-Сір загрожував позбавити "Вершину" Діді.

— Сідайте, Мартін, — сказав Толівер Уотт. Це була висока худа людина з довгим обличчям, схожа на коня, який голодує, тому що з гордості не бажає їсти сіно. З непохитним усвідомленням своєї всемогутності він на міліметр нахилив припудрену сивиною голову, а на його обличчі промайнув незадоволений вираз.

— Будьте ласкаві, коктейль, — сказав він. Невідомо звідкіля виник офіціант в білій куртці і безшумно сковзнув до нього з тацею. Саме в цю секунду остання заслінка в мозку Мартіна стала на своє нове місце і, підкоряючись імпульсу, він протягнув руку і взяв з таці запітнілий келих. Офіціант, не підстерігши цього, сковзнув далі і схилившись подав Уотту блискучу тацю, на якій вже будь-чого не було. Уотт і офіціант обоє уп'ялися на тацю. Потім їх погляди зустрілися.

— Слабенький, — сказав Мартін, ставлячи келих на тацю. — Принесіть мені, будь ласка, інший. Я переорієнтовуюсь для нової фази з оптимальним рівнем, — повідомив він приголомшеному Уотту і, відкинувши крісло поруч з великою людиною, недбало опустився в нього. Як дивно, що раніше на переглядах він завжди був пригнічений! Зараз він почував себе прекрасно. Невимушено. Впевнено.

— Віскі з содовою містеру Мартіну, — незворушно сказав Уотт. І ще один коктейль мені.

— Ну, ну, ну! Ми починаємо! — нетерпляче крикнув Сен-Сір. Він щось сказав у ручний мікрофон, і відразу екран на стелі замерехтів, зашелестів, і на ньому замигтіли уривчасті епізоди — хор русалок, танцюючи на хвостах, рухався вулицями рибальського селища в Флориді.

Щоб осягнути всю мерзенність долі, яка підготована Ніколасу Мартіну, необхідно подивитися хоч один фільм Сен-Сіра. Мартіну здавалося, що це мерзенніше всього, що будь-коли знімалося на плівку. Він зауважив, що Сен-Сір і Уотт здивовано поглядають на нього. В темряві він підняв вказівні пальці і накреслив роботоподібну усмішку. Потім, відчуваючи чарівну впевненість в собі, закурив сигарету і розреготався.

— Ви смієтеся? — негайно спалахнув Сен-Сір. — Ви не цінуєте видатного мистецтва? Що ви про нього знаєте, а? Ви що — геній?

— Це, — сказав Мартін поблажливо, — наймерзенніший фільм, коли-небудь знятий на плівку.

В мертвій тиші, яка настала, Мартін витонченим рухом струсив попіл і додав:

— З моєю допомогою ви ще можете не стати посміховищем всього континенту. Цей фільм до останнього метра має бути викинутий у кошик. Завтра рано-зранку ми почнемо все спочатку і... Уотт сказав негучно:

— Ми цілком здатні самі зробити фільм з "Анжеліни Ноел", Мартін.

— Це художньо! — заревів Сен-Сір. — І принесе великі гроші!

— Гроші? Нісенітниця! — підступно зазначив Мартін і щедрим жестом струсив нову гірку попелу. — Кого цікавлять гроші? Про них нехай думає "Вершинна".

Уотт нахилився і, щулячись в півмороку, уважно подивився на Мартіна.

— Рауль, — сказав він, оглянувшись на Сен-Сіра, — наскільки мені відомо, ви приводите своїх... е... нових сценаристів у форму. На мій погляд, це не...

— Так, так, так, так! — збуджено крекнув Сен-Сір. — Я їх приводжу у форму! Гарячковий припадок, а? Мартін, ви добре себе почуваєте? Голова у вас в порядку? Мартін посміхнувся спокійно і впевнено.

— Не тривожтеся, — оголосив він. — Гроші, що ви на мене витрачаєте, я повертаю вам з відсотками у вигляді престижу. Я все прекрасно розумію. Наші конфіденційні бесіди, ймовірно, відомі Уотту.

— Які ще конфіденційні бесіди? — прогуркотів Сен-Сір і густо почервонів.

— Ми ж не ховаємо чогось від Уотта, чи не так? — не моргнувши оком, продовжував Мартін. — Ви найняли мене задля престижу, і престиж вам забезпечений, якщо тільки ви не станете даремно роззявляти пащеку. Завдяки мені ім'я Сен-Сіра покриється славою. Звичайно, це може позначитися на зборах, але подібний дріб'язок...

— Пджрзксгл! — заволав Сен-Сір на своїй рідній мові і, вставши з крісла, махнув мікрофоном, затиснутим у величезній волохатій лапі. Мартін спритно зігнувся і вирвав у нього мікрофон.

— Зупиніть показ! — розпорядився він владно. Все це було дуже дивно. Якимось далеким куточком свідомості він розумів, що при

нормальних обставинах завжди не посмів би поводитися так, але в той же час був твердо переконаний, що вперше його поводження стало по-справжньому нормальним. Він відчував блаженний жар впевненості того, що будь-який його вчинок виявиться правильним, у всякому разі поки не мине дванадцять годин дії матриці. Екран нерішуче замигав і згас.

— Ввімкніть світло! — наказав Мартін невидимому духу, схованому за мікрофоном.

Кімнату раптово залило м'яке світло, і з виразу на обличчях Уотта і Сен-Сіра Мартін зрозумів, що обидва вони відчувають неясну і наростаючу тривогу.

Він же ж дав їм багацько поживи для роздумів — і не тільки це. Він спробував уявити, які думки зараз тісняться в їх мозках, пробираючись через лабіринт підозр, які він так мистецьки посіяв.

Думки Сен-Сіра відгадувалися без значних зусиль. Міксо-лідієць облизнув губи, що було нелегкою справою, — і його налиті кров'ю очі стурбовано впилися в Мартіна. Чого це сценарист заговорив так впевнено? Що це значить? Який таємний гріх Сен-Сіра він вивідав, яку знайшов помилку в контракті, що насмілюється поводитися так нагло?

Толівер Уотт являв проблему іншого роду. Таємних гріхів за ним, очевидно, не водилося, але і він начебто стривожився. Мартін свердлив поглядом горде кінське обличчя, вишукуючи сховану слабкість. Так, впоратися з Уоттом буде дещо складніше, але він зуміє зробити й це.

— Останній підводний епізод, — сказав він, повертаючись до попередньої теми, — це справжня нісенітниця. Його треба вирізати. Сцену будемо знімати з-під води.

— Мовчати! — заревів Сен-Сір.

— Але це єдиний вихід, — наполягав Мартін. — Інакше вона виявиться не в тон тому, що я написав тепер. Власне кажучи, я вважаю, що весь фільм треба знімати з-під води. Ми могли б використовувати прийоми документального кіно...

— Рауль, — раптово сказав Уотт. — До чого він хилить?

— Він хилить, звичайно, до того, щоб порвати свій контракт, — відповів Сен-Сір, наливаючись маслиновим рум'янцем. — Це кепський період, через який проходять всі мої сценаристи, перш ніж я приведу їх у форму. У Міксо-Лідії...

— А ви впевнені, що зумієте привести його у форму? — запитав Уотт.

— Це для мене тепер вже особисте питання, — відповів Сен-Сір, свердлячи Мартіна лютим поглядом. — Я витратив на цю людину майже три місяці і не маю наміру витрачати мій дорогоцінний час на іншу. Просто він хоче, щоб з ним розірвали контракт. Штучки, штучки, штучки.

— Це вірно? — холодно запитав Уотт у Мартіна.

— Вже ні, — відповів Мартін, — я передумав. Мій агент думає, що мені нема чого робити в "Вершині". Власне кажучи, вона вважає, що це жалюгідний мезальянс. Але ми вперше розходимося з нею в думках. Я починаю бачити деякі можливості навіть у тієї погані, якою Сен-Сір вже стільки років годує публіку. Зрозуміло, я не можу творити чудеса. Глядачі звикли очікувати від "Вершини" помиїв, і їх навіть привчили любити ці помиї. Але ми поступово перевиховаємо їх — і почнемо з цієї картини. Я думаю, нам варто символізувати її екзістенціалістську безнадійність, завершивши фільм чотирмастами метрами морського пейзажу — нічого, крім величезних, зхвилених просторів океану, — докінчив він зі смаком.

Величезна зхвилена туша Рауля Сен-Сіра піднялася з крісла і насунулася на Мартіна.

— Геть! Геть — закричав він. — Назад у свій кабінет, нікчема! Це наказую я, Рауль Сен-Сір. Геть — інакше я роздеру тебе на клаптики

Мартін швидко перебив режисера. Голос його був спокійний, але він знав, що часу втрачати не можна.

— Бачите, Уотт? — запитав драматург голосно, перехопивши здивований погляд Уотта. — Він не дає мені сказати вам навіть слова, напевно боїться, що я проговорюсь. Зрозуміло, чому він жене мене звідси, — він відчуває, що пахне горілим.

Сен-Сір, не контролюючи себе, нахилився і заніс кулак. Але от втрутився Уотт. Можливо, сценарист і правда намагається позбутися від контракту. Але за цим явно криється і щось інше. Занадто вже Мартін недбалий, занадто впевнений в собі. Уотт вирішив розібратись у всьому до кінця.

— Тихіше, тихіше, Рауль, — сказав він категоричним тоном. — Заспокойтеся! Я кажу вам — заспокойтеся. Навряд чи нас влаштує, якщо він подасть на вас у суд за образу дією. Ваш артистичний темперамент іноді змушує вас забуватися. Заспокойтеся і послухаємо, що скаже Нік.

— Тримайтесь з ним насторожі, Толівер! — застережливо вигукнув Сен-Сір. — Вони хитрі, ці тварини, хитрі, як пацюки. Від них всього можна…

Мартін величним жестом підніс мікрофон до рота. Не звертаючи навіть найменшої уваги на розлютованого режисера, він сказав владно:

— З'єднайте мене з баром, будь ласка. Так… Я хочу замовити коктейль. Зовсім особливий. А… е… "Олену Глінську".

— Здорові були, — почувся від дверей голос Еріки Ешбі. — Нік, ти тут? Можна мені ввійти?

При звуці її голосу по спині Мартіна забігали блаженні мурашки. З мікрофоном у руці він повернувся до неї, але, перш ніж він встиг відповісти, Сен-Сір заревів:

— Ні, ні, ні! Забирайтеся! Негайно забирайтеся! Хто б ви там були — геть!

Еріка — діловита, гарненька, неприборкана — рішуче ввійшла в зал і кинула на Мартіна погляд, який виражав довготерпеливу покірність долі. Вона, безсумнівно, готувалася боротися за двох.

— Я тут в справі, — холодно заявила вона Сен-Сіру. — Ви не маєте права не допускати до автора його агента. Ми з Ніком хочемо поговорити з містером Уоттом.

— А, моя втіха, сідайте! — вимовив Мартін гучним, чітким голосом і встав із крісла. — Ласкаво просимо! Я замовляю собі коктейль. Чи хочете чого-небудь?

Еріка глянула на нього з раптовою підозрою.

— Я не буду пити, — сказала вона. — І ти не будеш. Скільки коктейлів ти вже випив? Нік, якщо ти напився в таку хвилину…

– І, будь ласка, швидше, — холодно наказав Мартін у мікрофон. Він мені потрібний негайно, ви зрозуміли? Так, коктейль "Олена Глінська". Може, він вам не відомий? В такому випадку слухайте уважно: візьміть найбільший келих, а втім, краще навіть пуншеву чашу… Наповніть її до половини охолодженим пивом. Зрозуміли? Додайте три мірки м'ятного лікеру…

— Нік, ти звар'ював! — з відразою вигукнула Еріка.

— ...і шість мірок меду, — безтурботно продовжував Мартін. — Розмішайте, але не збивайте. "Олену Глінську" в будь-якому випадку збивати не можна. Гарненько остудіть...

— Міс Ешбі, ми дуже зайняті, — промовисто перебив його Сен-Сір, вказуючи на двері. — Не зараз. Вибачте. Ви заважаєте. Негайно підіть.

— Втім, додайте ще шість мірок меду, — задумливо вимовив Мартін у мікрофон. — І негайно надішліть його сюди. Якщо він буде тут через шістдесят секунд, ви одержите премію. Домовилися? Прекрасно. Я чекаю.

Він недбало кинув мікрофон Сен-Сіру. Тим часом Еріка добралася до Толівера Уотта.

— Я тільки що говорила з Глорією Ідей — вона готова укласти з "Вершиною" контракт на один фільм, якщо я дам згоду. Але я дам згоду, тільки якщо ви розірвете контракт із Ніколасом Мартіном. Це моє останнє слово. На обличчі Уотта відбився приємний подив.

— Ми, мабуть, могли б домовитись, — відповів він негайно ж (Уотт був великим шанувальником міс Ідеї і давно мріяв поставити з нею "Ярмарок марнославства"). — Чому ви не привезли її з собою? Ми могли б...

— Дурниці! — заволав Сен-Сір. — Не обговорюйте цього, Толівер!

— Вона в "Лагуні", пояснила Еріка. — Замовкніть же, Сен-Сір. Я не маю наміру...

Але отут хтось шанобливо постукав у двері. Мартін поспішив відкрити їх і, як і очікував, побачив офіціанта з тацею.

— Швидка робота, — сказав він поблажливо, приймаючи велику запітнілу чашу, оточену кубиками льоду. — Краса, чи не так?

Гучні крики Сен-Сіра, що залунали позаду, заглушили можливу відповідь офіціанта, який одержав від Мартіна долар і вийшов, явно борючись з нудотою.

— Ні, ні, ні, ні! — рикав Сен-Сір. — Толівер, ми можемо одержати Глорію і зберегти цього сценариста: хоч він і негодящий, але я уже витратив три місяці, щоб видресирувати його в сен-сірівському стилі. Надайте це мені. У Міксо-Лідії ми...

Гарненький ротик Еріки відкривався і закривався, але ревіння режисера заглушало її голос. А в Голівуді було всім відомо, що Сен-Сір може ревіти так години без перепочинку. Мартін зітхнув, підняв повну до країв чашу, витончено її понюхав і позадкував до свого крісла. Коли його каблук торкнувся полірованої ніжки, він граціозно спіткнувся і з незвичайною спритністю перекинув "Олену Глінську" — пиво, мед, м'ятний лікер і лід на великі груди Сен-Сіра. Рик Сен-Сіра зіпсував мікрофон.

Мартін обміркував складові частини новоявленого коктейлю з значною ретельністю. Нудотне пійло поєднувало максимум елементів вогкості, холоду, липкості і смердючості.

Промоклий Сен-Сір затремтів, як в ознобі, коли крижаний напій дійшов до його ніг, і, вихопивши хустку, спробував витертися, але безуспішно. Носова хустка намертво прилипла до штанів, приклеєна до них дванадцятьма мірками меду. Від режисера тхнуло м'ятою.

— Я запропонував би перейти в бар, — сказав Мартін, гидливо зморщивши ніс. — Там, в окремому кабінеті, ми могли б продовжити нашу розмову на відстані від цього... цього дещо занадто сильного запаху м'яти.

— В Міксо-Лідії, — задихався Сен-Сір, насуваючись на Мартіна і хлюпотячи черевиками, — у Міксо-Лідії ми кидали собакам… ми варили в олії, ми…

— А наступного разу, — сказав Мартін, — будьте так люб'язні не штовхати мене під лікоть, коли я тримаю в руках "Олену Глінську". Дійсно ж, це досить неприємно.

Сен-Сір набрав повітря в груди, Сен-Сір випрямився у весь свій гігантський зріст… і знову скулився. Він виглядав, як поліцейський епохи німого кіно після завершення чергової погоні, — і знав це. Якби він зараз убив Мартіна, навіть у такій розв'язці все одно був би відсутній елемент класичної трагедії. Він виявився б у неуявному становищі Гамлета, який вбиває дядька кремовими тортами.

— Не робити будь-чого, поки я не повернуся! — наказав він, кинув на Мартіна останній лютий погляд і, залишаючи за собою мокрі сліди, захлюпав до дверей. Вони з тріском зачинилися за ним, і на мить настала тиша, тільки зі стелі лилася тиха музика, бо Діді вже розпорядилася продовжувати показ і тепер милувалася власною чарівною фігурою, яка ніжилася в пастельних хвилях, поки вони з Деном Дейлі співали дуетом про матросів, русалок і Атлантиду — її далеку батьківщину.

— А тепер, — оголосив Мартін, з величним достоїнством повертаючи до Уотта, який розгублено дивився на нього, — я хотів би поговорити з вами.

— Я не можу обговорювати питань, пов'язаних з вашим контрактом, до повернення Рауля, — швидко сказав Уотт.

— Нісенітниця, — сказав Мартін твердо. — Чого то раптом Сен-Сір буде диктувати вам ваші рішення? Без вас він не зумів би зняти навіть

одного касового фільму, хоч як би намагався. Ні, Еріка, не втручайся. Я сам цим займуся, спокуса моя. Уотт встав.

— Вибачте, але я не можу цього обговорювати, — сказав він. — Фільми Сен-Сіра приносять великі гроші, а ви недосвід…

— Тому-то я й бачу становище так ясно, — заперечив Мартін. — Ваше лихо в тому, що ви проводите межу між артистичним генієм і фінансовим генієм. Ви навіть не зауважуєте, наскільки незвично те, як ви перетворюєте пластичний матеріал людської свідомості, створюючи Ідеального Глядача. Ви — екологічний геній, Толівер Уотт. Справжній художник контролює своє середовище, а ви з винятковим мистецтвом справжнього майстра поступово перетворюєте величезну масу живого, дихаючого людства в єдиного Ідеального Глядача…

— Вибачте, — повторив Уотт, але вже не так різко. — В мене, й справді, нема часу… Е-е…

— Ваш геній занадто довго залишався невизнаним, — поспішно сказав Мартін, додаючи замилування у свій золотий голос. — Ви вважаєте, що Сен-Сір вам рівний, і в титрах стоїть тільки його ім'я, а не ваше, але в глибині душі повинні ж ви усвідомлювати, що честь створення його картин наполовину належить вам! Хіба Фідія не цікавив комерційний успіх? А Мікеланджело? Комерційний успіх — це просто інша назва функціоналізму, а всі великі художники створюють функціональне мистецтво. Другорядні деталі на геніальних полотнинах Рубенса дописували його учні, чи не так? Однак хвалу за них одержував Рубенс, а не його найманці. Який же з цього можна зробити висновок? Який? — І отут Мартін, правильно оцінивши психологію свого слухача, замовк.

— Який же? — запитав Уотт.

— Сідайте, — наполегливо сказав Мартін, — і я вам поясню. Фільми Сен-Сіра приносять прибуток, але саме вам вони зобов'язані своєю ідеальною формою. Це ви, накладаючи матрицю свого характеру на всіх і все в "Вершині"…

Уотт повільно опустився в крісло. У його вухах владно гриміли заворожливі вибухи дізраелівського красномовства. Мартіну вдалося підчепити його на гачок. З непогрішною влучністю він з першого ж разу розгадав слабкість Уотта: кіномагнат змушений був жити в середовищі професійних художників, і його млоїло неясне відчуття, що здатність збільшити капітали це щось ганебне. Але Дізраелі доводилось вирішувати і складніші задачі. Він підкоряв своїй волі парламенти.

Уотт заколивався, похитнувся — і впав. На це треба було всього десять хвилин. Через десять хвилин, сп'янівши від дзвінких похвал своїм економічним здібностям, Уотт зрозумів, що Сен-Сір — нехай і геній у своїй області — не має права втручатися в плани економічного генія.

— З вашою широтою бачення ви можете охопити всі можливості і безпомилково вибрати правильний шлях, — переконливо доводив Мартін. — Прекрасно. Вам потрібна Глорія Ідей. Ви відчуваєте — чи не так? — що від мене користі не домогтися. Лише генії вміють миттєво змінювати свої плани… Коли буде готовий документ, що анулює мій контракт?

— Що? — запитав Уотт, плаваючи в блаженнім запамороченні. — А, так… Звичайно. Анулювати ваш контракт…

— Сен-Сір буде завзято чіплятися за свої минулі помилки, поки "Вершина" не збанкрутує, — вказав Мартін. — Тільки геній, подібний Толіверу Уотту, кує залізо, поки воно гаряче — коли йому надається шанс обміняти провал на успіх, якогось Мартіна на єдину Ідей.

— Гм-м, — сказав Уотт. — Так. Ну, добре. — На його довгому обличчі з'явився діловитий вираз. — Добре. Ваш контракт буде анульований після того, як міс Ідей підпише свій.

– І знову ви тонко проаналізували саму сутність справи, — міркував уголос Мартін. — Міс Ідей ще будь-чого твердо не вирішила. Якщо ви доручите переконувати її людині на зразок Сен-Сіра, наприклад, то все буде зіпсовано. Еріка, твоя машина тут? Як швидко ти зможеш відвезти Толівера Уотта в "Лагуну"? — Він — єдина людина, що зуміє знайти правильне рішення для даної ситуації.

— Якої ситуа… Ах, так! Звичайно, Нік. Ми відправляємося негайно.

— Але… — почав Уотт.

Матриця Дізраелі вибухнула риторичними періодами, від яких задзвеніли стіни. Златоуст грав на логіці арпеджіо і гами.

— Розумію, — пробурмотів приголомшений Уотт і покірно пішов до дверей. Так, так, звичайно. Зайдіть ввечері до мене додому, Мартін. Як тільки я одержу підпис Ідей, я розпоряджуся, щоб підготували документ про анулювання вашого контракту. Гм-м… Функціональний геній… — І щось блаженно белькочучи, він вийшов із залу. Коли Еріка хотіла піти за ним, Мартін торкнув її за лікоть.

— Хвилинку, — сказав він. — Не дозволяй йому повернутися в студію, поки контракт не буде анульований. Адже Сен-Сір легко перекричить мене. Але він спіймався на гачок. Ми…

— Нік, — сказала Еріка, уважно вдивляючись в його обличчя, — що відбулося?

— Розповім увечері, — поспішно сказав Мартін, тому що до них долинуло віддалене рикання, яке, можливо, сповіщало про наближення

Сен-Сіра. — Коли в мене знайдеться вільна хвилина, я приголомшу тебе. Чи знаєш ти, що я все життя шанував тебе з шанобливої далечіні? Але тепер відвозь Уотта від гріха подалі. Швидше!

Еріка встигла тільки кинути на нього здивований погляд, і Мартін виштовхнув її з залу. Йому здалося, що до цього здивування домішується деяка радість.

— Де Толівер? — оглушливе ревіння Сен-Сіра змусило Мартіна поморщитися. Режисер був незадоволений, — бо штани йому в міру відшукалися тільки в костюмерній. Він вважав це особистою образою. — Куди ви поділи Толівера? — волав він.

— Будь ласка, говоріть голосніше, — недбало кинув Мартін. — Вас важко розчути.

— Діді! — загримів Сен-Сір, в шаленстві повертаючись до чарівної зірки, що як і раніше захоплено споглядала Діді на екрані над своєю головою. — Де Толівер? Мартін здригнувся. Він зовсім забув про Діді.

— Ви не знаєте, так, Діді? — швидко підказав він.

— Заткніться! — розпорядився Сен-Сір. — А ти відповідай мені, ах, ти… — І він додав виразне багатоскладове слово на міксо-лідійській мові, яке дало бажаний результат. Діді наморщила бездоганний лобик.

— Толівер, здається, пішов. У мене все це плутається з фільмом. Він пішов додому, щоб зустрітися з Ніком Мартіном, хіба ні?

— Але Мартін тут! — заревів Сен-Сір. — Думай же, думай.

— А в епізоді був документ, що анулює контракт? — неуважно запитала Діді.

— Документ, що анулює контракт? — прорикав Сен-Сір. — Це ще що? Ніколи я це допущу, ніколи, ніколи, ніколи! Діді, відповідай мені: куди пішов Уотт?

— Він кудись поїхав з тією агентшою, — відповіла Діді. — Чи це теж було в епізоді?

— Але куди, куди, куди?

— В Атлантиду, — з легким торжеством оголосила Діді.

— Ні! — закричав Сен-Сір. — Це фільм! З Атлантиди походила русалка, а не Уотт.

— Толівер не говорив, що він походить з Атлантиди, — незворушно продзюрчала Діді. — Він сказав, що він їде в Атлантиду. А потім він увечері зустрінеться в себе вдома з Ніком Мартіном і анулює його контракт.

— Коли? — у люті крикнув Сен-Сір. — Подумай, Діді! У котрій годині він...

— Діді, — сказав Мартін з украдливою наполегливістю. — Ви ж не пам'ятаєте всього, вірно?

Але Діді була настільки дефективна, що не піддалася впливові навіть матриці Дізраелі. Вона тільки безтурботно посміхнулася Мартіну.

— Геть з дороги, писака! — заревів Сен-Сір, насуваючись на Мартіна. — Твій контракт не буде анульований! Чи ти думаєш, що можеш надарма витрачати час Сен-Сіра? Це тобі задурно не пройде. Я розправлюсь з тобою, як розправився з Едом Кассіді.

Мартін випрямився і посміхнувся Сен-Сіру льодово-гордовитою посмішкою. Його пальці грались з уявлюваним моноклем. Витончені періоди рвалися з його язика. Залишалося лише загіпнотизувати Сен-Сіра, як він загіпнотизував Уотта. Він набрав у легені побільше повітря, збираючись розкрити шлюзи свого красномовства.

А Сен-Сір, варвар, на якого лощена елегантність не справила навіть найменшого враження, вдарив Мартіна в щелепу.

Чогось подібного в англійському парламенті відбутися, зрозуміло, не могло.

Коли в цей вечір робот ввійшов у кабінет Мартіна, він впевненим кроком попрямував безпосередньо до письмового столу, викрутив лампочку, натиснув на кнопку вмикача і сунув палець у патрон. Почувся тріск, посипалися іскри. ЕНІАК висмикнув палець з патрона і люто потряс металевою головою.

— Як мені це було потрібно! — сказав він з віддихом. — Я увесь день метушився часовою шкалою Кальдекуза. Палеоліт, неоліт, технічна ера... Я навіть не знаю, яка тепер година. Ну, як відбувається ваше пристосування до середовища? Мартін задумливо потер підборіддя.

— Кепсько, — зітхнув він. — Скажіть, коли Дізраелі був прем'єр міністром, йому доводилось мати справу з такою країною — Міксо-Лідією?

— Не маю навіть найменшого уявлення, — відповів робот. — А що?

— А те, що моє середовище розмахнулося і в'їхало мені в щелепу, — лаконічно пояснив Мартін.

— Виходить, ви його спровокували, — заперечив ЕНІАК. — Криза, сильний стрес завжди будять у людині домінантну рису її характеру, а

Дізраелі в першу чергу був хоробрий. В хвилини кризи його хоробрість переходила в нахабність, але він був досить розумний і організовував своє середовище так, щоб його нахабність зустрічала відсіч на тому ж семантичному рівні. Мімо-Лідія? Пригадую, кілька мільйонів років тому вона була населена гігантськими мавпами з білою вовною. Ах, ні, згадав! Це держава з застійною феодальною системою, чи не так? Мартін кивнув.

— Так само як і ця кіностудія, — сказав робот. — Лихо в тому, що ви зустрілися з людиною, чиє пристосування до середовища досконаліше вашого. У цьому вся справа. Ваша кіностудія лише виходить з середньовіччя, і тому тут легко створюється середовище, максимально сприятливе для середньовічного типу характеру. Саме цей тип характеру визначав похмурі прояви середньовіччя. Вам же варто змінити це середовище на неотехнологічне, найсприятливіше для матриці Дізраелі. В вашу епоху феодалізм зберігається тільки в деяких окостенілих соціальних осередках, на зразок цієї студії, тому вам буде краще піти куди-небудь ще. Помірятися силами з феодальним типом може тільки феодальний тип.

— Але я не можу піти кудись ще! — поскаржився Мартін. — Тобто поки мій контракт не буде розірваний. Його повинні були анулювати сьогодні ввечері, але Сен-Сір пронюхав, у чому справа, і не зупиниться перед будь-чим, щоб зберегти контракт, — якщо буде потрібно, він наставить мені ще один синець. Мене чекає Уотт, але Сен-Сір вже поїхав туди...

— Не обтяжуйте мене непотрібними подробицями, — сказав робот з прикрістю. — А якщо цей Сен-Сад, — середньовічний тип, то, зрозуміло, він спасує тільки перед йому подібною, але сильнішою особистістю.

— А як вчинив би в цьому випадку Дізраелі? — запитав Мартін.

— Почнемо з того, що Дізраелі ніколи опинився б у подібному становищі, — холодно відповів робот. — Екологізер може забезпечити вам ідеальний екологічний коефіцієнт тільки вашого власного типу, інакше максимальне пристосування не буде досягнуто. В Росії, часів Івана, Дізраелі виявився би невдахою.

— Може, ви поясните це докладніше? — задумливо попросив Мартін.

— О, звісно! — відповів робот і затараторив: При прийнятті схеми хромосом прототипу все залежить від порогово-часових реакцій конусів пам'яті мозку. Сила активації нейронів обернено пропорційна кількісному фактору пам'яті. Тільки реальний досвід міг би дати вам спогади Дізраелі, однак ваші реактивні пороги були змінені так, що сприйняття й емоційні індекси наблизилися до величин, виміряних для Дізраелі.

— А! — сказав Мартін. — Ну, а як би ви, наприклад, подужали середньовічний паровий коток?

— Підключивши мій портативний мозок до парового котка значно більших розмірів, — вичерпно відповів ЕНІАК.

Мартін занурився в замисленість. Його рука піднялася, поправляючи неіснуючий монокль, а в очах у нього засвітилася плідна уява.

— Ви згадали Росію часів Івана. Який же це Іван? Може то…

– Іван Четвертий. І він був чудово пристосований до свого середовища. Однак це справи не стосується. Безсумнівно, для нашого експерименту ви марні. Однак ми намагаємося визначити середньостатистичні величини, і, якщо ви вдягнете екологізер собі на…

— Це Іван Грозний, так же ж? — перебив Мартін. — Послухайте, а чи могли б ви накласти на мій мозок матрицю характеру Івана Грозного?

— Вам це будь-чого не дасть, — відповів робот. — Крім того, в нашого експерименту зовсім інша мета. А тепер...

— Хвилиночку! Дізраелі не міг би впоратися з середньовічним типом, на зразок Сен-Сіра, на своєму семантичному рівні. Але якби в мене були реактивні пороги Івана Грозного, то я напевно переміг би. Сен-Сір, звичайно, важчий від мене, але він все-таки хоч на поверхні, а цивілізований... Зачекайте-но! Він же на цьому виграє. Дотепер він мав справу лише з людьми настільки цивілізованими, що вони не могли користуватися його методами. А якщо відплатити йому його власною монетою, він не встоїть. І краще від Івана для цього нікого знайти.

— Але ви не розумієте...

— Хіба вся Росія не тремтіла від одного лише імені Івана?

— Так,...

— От і прекрасно! — з торжеством перебив Мартін. — Ви накладете на мій мозок матрицю Івана Грозного, і я розправлюсь з Сен-Сіром так, як це зробив би Іван. Дізраелі був просто надто цивілізований. Хоч ріст і вага мають значення, але характер значно важливіший. Зовні я зовсім не схожий на Дізраелі, однак люди реагували на мене так, немов я — сам Джордж Арліс. Цивілізований силач завжди поб'є цивілізовану людину слабшу від нього. Однак Сен-Сір ще навіть разу не зіштовхувався з по-справжньому нецивілізованою людиною — такою, яка готова голими руками вирвати серце ворога — Мартін енергійно кивнув. — Сен-Сіра можна стримати на час — в цьому я переконався. Але, щоб вгамувати його назавжди, буде потрібен хтось на зразок Івана.

— Якщо ви думаєте, що я збираюся накласти на вас матрицю Івана, то ви помиляєтеся, — оголосив робот.

– І переконати вас будь-як не можна?

— Я, — сказав ЕНІАК, — семантично збалансований робот. Звичайно, ви мене не переконаєте.

"Я-то, може, й ні, — подумав Мартін, — але от Дізраелі… Гм-м! Чоловік — це машина"… Дізраелі був просто створений для улещування роботів. Навіть люди були для нього машинами. А що таке ЕНІАК?"

— Давайте обговоримо це, — почав Мартін, неуважно підсуваючи лампу ближче до робота. І розгорнулись золоті вуста, які колись трясли імперії.

— Вам це не сподобається, — отупіло сказав робот якийсь час по тому. — Іван не підходить для… Ах, ви мене зовсім заплутали! Вам потрібно прикласти око до… — Він почав витягати із сумки шолом і чверть милі червоної стрічки.

— Підв'яжемо-но сірі клітинки мого високоповажного мозку! — сказав Мартін, сп'янівши від власної риторики. — Надягайте його мені на голову. От так. І не забудьте — Іван Грозний. Я покажу Сен-Сіру Міксо-Лідію!

— Коефіцієнт залежить стільки ж від середовища, скільки і від спадковості, — бурмотів робот, насуваючи шолом на Мартіна. — Хоча, природно, Іван не мав би царського середовища без своєї конкретної спадковості, отриманої через Олену Глінську… Ну, от! Він зняв шолом з голови Мартіна.

— Але змін не відбувається, — сказав Мартін. — Я не відчуваю якоїсь різниці.

— На це буде потрібно кілька хвилин. Адже тепер це зовсім інша схема характеру, аніж ваша. Радійте життю, поки можете. Ви незабаром познайомитеся з Іван-ефектом. — Він скинув сумку на плече і нерішуче потопав до дверей.

— Стійте, — тривожно гукнув його Мартін. — А ви впевнені…

— Помовчте. Я щось забув. Якусь формальність, до того ви мене заплутали. Ну, не страшно, згадаю потім — або раніше, в залежності від того, де й коли буду знаходитися. Побачимось через дванадцять годин… якщо побачимось!

Робот пішов. Мартін для перевірки потряс головою. Потім встав і попрямував за роботом до дверей. Але ЕНІАК зник безслідно — лише в середині коридору обпадав маленький смерч пилу. У Мартіновій голові щось відбувалось. Позаду задзеленчав телефон. Мартін ойкнув від жаху. З несподіваною, неймовірною, моторошною, абсолютною впевненістю він зрозумів, хто дзвонить. Вбивці!!!..

— Так містер Мартін, — пролунав в трубці голос дворецького Толівера Уотта. — Міс Ешбі тут. Зараз вона радиться з містером Уоттом і містером Сен-Сіром, але я передам їй ваше доручення. Ви затрималися, і вона повинна заїхати за вами… куди?

— В комірчині на другому поверсі сценарного корпусу — тремтячим голосом відповів Мартін. — Поруч з іншими прикомірками нема телефонів з достатньо довгим шнуром, і я не міг би взяти з собою апарат. Але я зовсім не переконаний, що тут мені вже не загрожує небезпека. Щось мені не подобається вираз мітли ліворуч від мене.

— Сер?..

— А ви впевнені, що ви справді дворецький Толівера Уотта? — нервово запитав Мартін.

— Цілковито впевнений, містер… е… містер Мартін.

— Так, я містер Мартін! — закричав Мартін зухвалим, але повним жаху голосом. — За всіма законами: божеським і людським, я — містер

Мартін! І містером Мартіном я залишуся, хоч як би там намагалися заколотні собаки усунути мене з місця, яке належить мені за правом.

— Так, сер. Ви сказали — у прикомірку, сер?

— Так, у прикомірку. І негайно. Але заприсягніться не говорити про це будь-кому, крім міс Ешбі, хоч як би вам загрожували. Я буду вам захистом.

— Так, сер. Ще щось?

— Більше нічого. Скажіть міс Ешбі, щоб вона поквапилася. А тепер повісьте трубку. Нас могли підслуховувати. В мене є вороги.

У трубці клацнуло. Мартін поклав її на важіль і сторожко оглянув прикомірок. Він навіював собі, що його страхи безглузді. Адже йому нема чого боятися, правда ж? Правда, тісні стіни прикомірка грізно стулялися довкола нього, а стеля спускалася все нижче… В паніці Мартін вискочив з прикомірка, віддихався і розправив плечі.

— Ч-ч-чого боятися? — запитав він собі. — А хіба хтось боїться? Насвистуючи, він пішов через хол до сходів, але на півдорозі агорафобія пересилила — він вже не міг впоратись з собою. Тому пірнув до себе в кабінет і тихо впрівав від страху в мороці, поки не зібрався з духом, щоб запалити лампу.

Його погляд привабила "Британська енциклопедія" в скляній шафі. З безшумною поспішністю Мартін зняв том "Іберія — Лорд" і почав його перегортати. Щось безсумнівно було дуже й дуже не гаразд. Правда, робот попереджав, що Мартіну не сподобається бути Іваном Грозним. Але може, це була взагалі не матриця Івана? Може, робот помилково наклав на нього якусь іншу матрицю — матрицю страшенного боягуза? Мартін судомно перегортав шарудливі сторінки. Іван… Іван… А, от воно!

Син Олени Глінської… Одружений на Настасії Захар'їній-Кошкіній… В приватному житті чинив нечувані мерзенності… Дивовижна пам'ять, колосальна енергія… Припадки дикої люті… Значні природні здібності, політичне провидіння, передбачив ідеї Петра Великого… Мартін похитав головою.

Але ось він прочитав наступний рядок, і в нього перехопило подих. Іван жив в атмосфері вічних підозр і в кожному своєму наближеному бачив можливого зрадника.

— Зовсім як я, — пробурмотів Мартін. — Але… Але Іван же ж не був боягузом… Я не розумію.

Коефіцієнт, сказав робот, залежить від середовища, так само як і від спадковості. Хоча, природно, Іван не мав би царського середовища без своєї конкретної спадковості.

Мартін зі свистом втягнув повітря. Середовище вносить істотне коригування. Можливо, Іван Четвертий був за характером боягузом, але завдяки спадковості і середовищу ця риса не дістала явного розвитку. Іван був царем "всія Московії".

Дайте боягузові рушницю, і, хоча він не перестане бути боягузом, ця риса буде виявлятися зовсім інакше. Він може повестися як запальний і войовничий тиран. От чому Іван екологічно процвітав — в своєму особливому середовищі. Він не піддавався таким стресам, які б висунули на перший план домінантну рису його характеру. Подібно Дізраелі, він вмів контролювати своє середовище й усувати причини, що викликали б стрес.

Мартін позеленів.

Потім він згадав про Еріку. Чи вдасться їй як-небудь відволікти Сен-Сіра, поки сам він буде домагатися від Уотта розірвання контракту?

Якщо він зуміє уникнути кризи, то зможе тримати свої нерви в шорах, але... але ж всюди вбивці!

Еріка вже їде в студію... Мартін судомно ковтнув. Він зустріне її за воротами студії. Прикомірок був ненадійним притулком. Його могли спіймати там, як пацюка...

— Дурниця, — сказав собі Мартін з трепетною твердістю. — Це не я, от і все. Треба взяти себе в-п-в руки — і в-в-все. Давай-давай, підбадьорся.

Однак він вийшов з кабінету і спустився сходами з щонайбільшою обережністю. Як знати... Якщо навкруги лише вороги...

Трясучись від страху, матриця Івана Грозного прокралася до воріт студії. Таксі швидко їхало в Бел-Ейр.

— Але навіщо ти заліз на дерево? — запитала Еріка. Мартін затрясся.

— Перевертень, — пояснив він, стукаючи зубами. — Вампір, відьма і... Кажу тобі, я їх бачив. Я стояв біля воріт студії, а вони як кинуться на мене всією юрбою!

— Але вони просто поверталися в павільйон після обіду, — сказала Еріка. — Ти ж знаєш, що "Вершина" вечорами знімає "Абат і Костелло знайомі з усіма". Карпов й мухи не скривдить.

— Я казав собі це, — тужно поскаржився Мартін. — Але страх і докори сумління зовсім мене змучили. Розумієш, я — мерзенне чудовисько, але це не моя провина. Все через середовище. Я ріс у найобтяжливішому і найжорстокішому оточенні... А-а! Подивись сама! Він вказав на поліцейського на перехресті.

— Поліція! Зрадник навіть серед палацової гвардії!

— Дамочка, цей тип — псих? — запитав шофер.

— Божевільний я чи нормальний, але я — Ніколас Мартін! — оголосив Мартін, раптово змінюючи тон.

Він спробував владно випрямитися, гримнувся головою об дах, скрикнув: "Убивці!" — і скорчився в куточку, важко дихаючи. Еріка тривожно подивилася на нього.

— Нік, скільки ти випив? — запитала вона. — Що з тобою? Мартін відкинувся на спинку і закрив очі.

— Дай я трохи отямлюсь, Еріка, — благаюче сказав він. — Все буде гаразд, як тільки я позбудусь від стресу. Адже Іван...

— Але взяти анульований контракт з рук Уотта ти зумієш? — запитала Еріка. — На це-ж тебе вистачить?

— Вистачить, — відповів Мартін бадьорим, але тремтячим голосом. Потім він передумав.

— За умови якщо буду тримати тебе за руку, — додав він, не бажаючи ризикувати.

Це так обурило Еріку, що протягом двох миль у таксі панувало мовчання. Еріка над чимось міркувала.

— Ти дійсно дуже змінився з сьогоднішнього ранку, — зазначила вона нарешті. — Погрожував освідчитись мені в коханні, подумати лише! Наче я дозволю що-небудь подібне! От спробуй! Настало мовчання. Еріка скоса подивилась на Мартіна.

— Я сказала — от спробуй! — повторила вона.

— Ах, так? — спитав Мартін з тремтячою хоробрістю. Він помовчав. Але, як не дивно, його язик, який колись відмовлявся в присутності Еріки вимовити хоча б слово на дану тему, раптом знайшов волю. Мартін не став витрачати часу і з'ясовувати чому. Не чекаючи настання наступної кризи, він негайно вилив Еріці всі свої почуття.

— Але чому ти раніше будь-коли цього не говорив? — запитала вона, відчутно зм'якшившись.

— Сам не розумію, — відповів Мартін. — То, отже, ти вийдеш за мене?

— Але чому ти…

— Ти вийдеш за мене?

— Так, — сказала Еріка, і настало мовчання. Мартін облизнув пересохлі губи, тому що забачив, як їхні голови зовсім зблизилися. Він вже збирався завершити освідчення традиційним фіналом, коли раптом його вразила несподівана думка. Здригнувшись, він відсунувся. Еріка відкрила очі.

— Е…е… — сказав Мартін. — Гм… Я щойно згадав. У Чикаго сильна епідемія грипу. А епідемії, як тобі відомо, поширюються зі швидкістю лісової пожежі. І грип міг вже добратися до Голівуда, особливо при нинішніх західних вітрах.

— Дідько мене забери, якщо я допущу, щоб мої заручини обійшлися без поцілунку! — оголосила Еріка з певним роздратуванням. — А ну, поцілуй, мене!

— Але я можу заразити тебе бубонною чумою, — нервово відповів Мартін. Поцілунки передають інфекцію. Це науковий факт!

— Нік!

— Ну… не знаю… А коли в тебе востаннє була нежить? Еріка відсунулася від нього як могла далі.

— Ах! — зітхнув Мартін після довгого мовчання. — Еріка, ти…

— Не заговорюй зі мною, ганчірка! — сказала Еріка. — Чудовисько! Негідник!

— Я не винний! — в розпачі закричав Мартін. — Я буду боягузом дванадцять годин. Але я отут ні при чому. Завтра після восьмої ранку я хоч у левину клітку ввійду, якщо ти захочеш. Сьогодні ж в мене нерви, як в Івана Грозного! Дай я хоча б поясню тобі, в чому справа.

Еріка будь-чого не відповіла, і Мартін заходився квапливо розповідати свою довгу, малоправдоподібну історію.

— Не вірю, — відрізала Еріка, коли він скінчив, і похитала головою. Але я поки що залишаюся твоїм агентом і відповідаю за твою письменницьку долю. Тепер нам треба домогтися одного — змусити Толівера Уотта розірвати контракт. І тільки про це ми і будемо зараз думати. Ти зрозумів?

— Але Сен-Сір…

— Говорити буду я. Тобі не потрібно буде говорити навіть слова. Якщо Сен-Сір почне тебе залякувати, я з ним розправлюся. Але ти повинен бути там, інакше Сен-Сір причепиться до твоєї відсутності, щоб затягти справу. Я його знаю.

— Ну, от, я знову в стресовому стані! — у розпачі крикнув Мартін. — Я не витримаю! Я ж не російський цар!

— Дамочка, — сказав шофер, оглядаючись. — На вашому місці я б дав йому відкоша відразу й не відходячи далеко!

— Кому-небудь не зносити за це голови! — зловісно пообіцяв Мартін.

— "За взаємною згодою контракт анулюється... "Так, так, — сказав Уотт, ставлячи свій підпис на документі, який лежав перед ним на столі. — Ну, от і все. Але куди подівся Мартін? Адже він увійшов з вами, я сам бачив.

— Хіба? — дещо не до ладу запитала Еріка. Вона й сама морочилася над тим, яким чином Мартін примудрився так безвісно зникнути. Чи може, він, з блискавичною швидкістю, заліз під килим?

Відігнавши цю думку, вона протягнула руку за папером, який Уотт почав акуратно згортати.

— Зачекайте, — сказав Сен-Сір, випнувши нижню губу. — А як щодо пункту, який дає нам виключне право на наступну п'єсу Мартіна?

Уотт перестав згортати документ, і режисер негайно цим скористався.

— Що б він там накрапав, а я зумію зробити з цього новий фільм для Діді. А, Діді? — Він погрозив сосископодібним пальцем чарівній зірці, яка слухняно кивнула.

— Там будуть тільки чоловічі ролі, — поспішно сказала Еріка. — До того ж ми обговорюємо розірвання контракту, а не права на п'єсу.

— Він дав би мені це право, якби був тут! — пробурчав Сен-Сір, піддаючи свою сигару жахливим катуванням. — Чому, чому все повстає проти істинного художника? — Він махнув величезним волохатим кулаком. Тепер мені доведеться обламувати нового сценариста. Яка

безглузда витрата часу! А вже через два тижні Мартін став би сен-сірівським сценаристом! Та й тепер ще не пізно…

— Боюся, що пізно, Рауль, — з жалем сказав Уотт. — Справді ж, бити Мартіна сьогодні в студії вам все-таки не слід було.

— Але… але він же ж не посміє подати на мене в суд. В Міксо-Лідії…

— А, здрастуйте, Нік! — вигукнула Діді з сяючою посмішкою. — Навіщо ви ховаєтеся за фіранкою?

Очі всіх звернулися до віконних фіранок, за якими в цю мить з моторністю сполоханого бурундука зникло біле як крейда, спотворене жахом обличчя Ніколаса Мартіна. Еріка квапливо сказала:

— Але ж це взагалі не Нік. Зовсім навіть не схожий. Ви помилилися, Діді.

— Хіба? — запитала Діді, вже готова погодитися.

— Так, звичайно, — відповіла Еріка і протягнула руку до документа. — Дайте його мені, і я…

— Стійте! — по-бичачи заревів Сен-Сір. Втягши голову в могутні плечі, він затупотів до вікна й відсмикнув фіранку.

— Ага, — лиховісним голосом вимовив режисер. — Мартін!

— Неправда, — промурмотав Мартін, марно намагаючись сховати свій породжений стресом жах. — Я відрікся.

Сен-Сір, відступивши на крок, уважно вдивлявся в Мартіна. Сигара в нього в роті повільно задерлася догори. Губи режисера розтягла злісна усмішка. Він потряс пальцем біля самих тремтячих ніздрів драматурга.

— А, — сказав він, — під вечір пішли інші пісні, так? Вдень ти був п'яний! Тепер я все зрозумів. Черпаєш хоробрість в пляшці, як тут кажуть?

— Нісенітниця, — заперечив Мартін, надихаючись поглядом, який кинула на нього Еріка. — Хто це сказав? Все — ваші вигадки! Про що, власне, мова?

— Що ви робили за фіранкою? — запитав Уотт.

— Я взагалі не був за фіранкою, — доблесно оголосив Мартін. — Це ви були за фіранкою, ви всі! А я був перед фіранкою. Хіба я винний, що ви всі сховались за фіранкою в бібліотеці, немов… мов змовники?

Останнє слово було обрано дуже невдало — в очах Мартіна знову спалахнув жах.

— Так, як змовники, — продовжував він нервово. — Ви думали, я будь-чого не знаю, так? А я все знаю! Ви тут всі убивці і плетете злочинні інтриги. От, значить, де ваше лігвище! Всю ніч ви, наймані пси, гналися за мною по п'ятах, немов за пораненим карибу, намагаючись…

— Нам пора, — з розпачем сказала Еріка. — Ми і так ледь-ледь встигнемо спіймати останнього кари… тобто останній літак на схід.

Вона протягнула руку до документа, але Уотт раптом сховав його в кишеню і повернувся до Мартіна.

— Ви дасте нам виключне право на вашу наступну п'єсу? запитав він.

— Звичайно, дасть! — загримів Сен-Сір, досвідченим поглядом оцінивши напускну браваду Мартіна. — І в суд ти на мене не подаси, інакше я тебе відлупцюю як слід. Так ми робили в Міксо-Лідії. Власне кажучи, Мартін, ви зовсім і не хочете розривати свій контракт. Це просте непорозуміння. Я зроблю з вас сен-сірівського сценариста, і все буде добре. От так. Зараз ви попросите Толівера розірвати цей папірець. Вірно?

— Звичайно, ні! — крикнула Еріка. — Скажи йому це, Нік! Настало напружене мовчання. Уотт чекав з настороженою цікавістю. І бідолашка Еріка теж. В її душі йшла болісна боротьба між професійним обов'язком і презирством до жалюгідного боягузтва Мартіна. Чекала й Діді, широко розчахнувши величезні очі, а на її прекрасному обличчі грала весела посмішка. Однак бій йшов, безперечно, між Мартіном і Раулем Сен-Сіром.

Мартін у розпачі розправив плечі. Він повинен, повинен показати себе справжнім Грозним — тепер або ніколи. Вже в нього був гнівний вид, як в Івана, і він намагався зробити свій погляд лиховісним. Загадкова посмішка з'явилася на його губах. На мить він дійсно набув подібності з грізним російським царем — тільки, звичайно, без бороди й вусів.

Мартін зміряв міксо-лідійця поглядом, переповненим монаршим презирством.

— Ви порвете цей папірець і підпишете угоду з нами на вашу наступну п'єсу, так? — сказав Сен-Сір, але з легкою непевністю.

— Що захочу, те і зроблю, — повідомив йому Мартін. — А як вам сподобається, якщо вас заживо зжеруть собаки?"

— Справді ж бо, Рауль, — втрутився Уотт, — спробуємо залагодити це, нехай навіть...

— Ви зволієте, щоб я пішов у "Метро-Голдвін" і взяв з собою Діді? — крикнув Сен-Сір, повертаючись до Уотта. — Він зараз же підпише! — І, сунувши руку у внутрішню кишеню, щоб дістати ручку, режисер усією тушею насунувся на Мартіна.

— Вбивця! — верескнув Мартін, невірно витлумачивши його рух. На мерзенному обличчі Сен-Сіра з'явилася зловтішна посмішка.

— Він у нас в руках, Толівер! — вигукнув міксо-лідієць з великоваговим торжеством, і ця моторошна фраза виявилася останньою краплею. Не витримавши подібного стресу, Мартін з божевільним криком шаснув повз Сен-Сіра, розчинив найближчі двері і сховався за ними. Вслід йому линув голос валькірії Еріки:

— Залиште його в спокої! Чи вам мало? От що, Толівер Уотт: я не піду звідси, поки ви не віддасте цей документ. А вас, Сен-Сір, я попереджаю: якщо ви...

Але до цього часу Мартін вже встиг проскочити п'ять кімнат, і кінець її промови завмер на відстані. Він намагався змусити себе зупинитися і повернутися на поле бою, але марно — стрес був надто сильний, жах гнав його вперед коридором, змусив прошмигнути в якусь кімнату і жбурнув об якийсь металевий предмет. Відлетівши від цього предмета й впавши на підлогу, Мартін виявив, що перед ним ЕНІАК Гама Дев'яносто Третій.

— От ви де, — сказав робот. — А я в пошуках вас обнишпорив увесь простір-час. Коли ви змусили мене змінити програму експерименту, ви забули дати мені розписку, що берете відповідальність на себе. Оскільки об'єкт довелося зняти через зміну в програмі, начальство з мене всі шестірні витрусить, якщо я не надам розписку з знімком ока об'єкта. Сторожко озирнувшись, Мартін піднявся на ноги.

— Що? — запитав він неуважно. — Послухайте, ви повинні повернути мене до звичайного стану. Всі мене намагаються вбити. Ви з'явилися саме вчасно. Я не можу чекати дванадцять годин. Змініть мене негайно.

— Ні, я з вами покінчив, — безсердечно відповів робот. — Коли ви наполягли на накладенні чужої матриці, ви перестали бути неопрацьованим об'єктом і для продовження досліду тепер не придатні. Я б відразу взяв у вас розписку, але ви зовсім мене заморочили вашим дізраелівським красномовством. Давайте-но, потримайте от це біля свого лівого ока двадцять секунд; він протягнув Мартіну блискучу металеву пластинку. — Вона вже заповнена і сенсибілізована (примітка: зі збільшеною фоточутливістю). Потрібен лише відбиток вашого ока. Прикладете її — і більше ви мене не побачите. Мартін відсахнувся.

— А що буде зі мною? — запитав він тремтячим голосом.

— Звідки я знаю? Через дванадцять годин матриця зітреться і ви знову станете самим собою. Притисніть-но пластинку до ока.

— Притисну, якщо ви перетворите мене в мене, — спробував торгуватися Мартін.

— Не можу — це проти правил. Вистачить і одного порушення — навіть з розпискою. Але щоб два? Ну, ні. Притисніть її до лівого ока...

— Ні, — сказав Мартін із судомною твердістю. — Не притисну. ЕНІАК уважно подивився на нього.

— Притиснете, — сказав робот нарешті. — Інакше я на вас тупну ногою. Мартін трохи сполотнів, але з запеклою рішучістю затряс головою.

— Ні і ні! Адже якщо я негайно не позбудуся від матриці Івана, Еріка не вийде за мене заміж і Уотт не звільнить мене від контракту. Вам

тільки потрібно надягти на мене цей шолом. Невже я прошу чогось неможливого?

— Від робота? Зрозуміло, — сухо відповів ЕНІАК. — І досить гаятися. На щастя, на вас накладена матриця Івана і я можу нав'язати вам мою волю. Зараз же відобразіть на пластинці своє око. Ну?!

Мартін стрімко пірнув за диван. Робот загрозливо рушив за ним, але тут Мартін знайшов рятівну соломину і вчепився за неї. Він встав і подивився на робота.

— Постривайте, ви не зрозуміли, — сказав він. — Я ж не в змозі відобразити своє око на цій штуці. Зі мною у вас будь-чого не вийде. Як ви не розумієте? На ній повинен залишитися відбиток…

— …малюнка сітківки, — докінчив робот. — Ну, і…

— Ну, і як же я це зроблю, якщо моє око не залишиться відкритим двадцять секунд? Граничні реакції в мене, як в Івана, так? Мигальним рефлексом я керувати не можу. Мої синапси — синапси боягуза. І вони змусять мене замружити очі, як тільки ця штука до них наблизиться.

— То розкрийте їх пальцями, — порадив робот.

— У моїх пальців теж є рефлекси, — заперечив Мартін, підбираючись до буфета. — Залишається один вихід. Я повинен напитися. Коли алкоголь мене запаморочить, мої рефлекси загальмуються і я не встигну закрити очі. Але не здумайте пустити в хід силу. Якщо я вмру на місці від страху, як ви одержите відбиток мого ока?

— От це-то неважко, — сказав робот. — Розкрию повіки… Мартін потягнувся за пляшкою і склянкою, але раптом його рука згорнула вбік і схопила сифон з содовою водою.

— Але є мінус, — продовжував ЕНІАК, — підробка може бути виявлена.

Мартін налив собі повну склянку содової води і зробив великий ковток.

— Я незабаром сп'янію, — обіцяв він неповоротким язиком. — Бачите, алкоголь вже діє. Я намагаюся вам допомогти.

— Ну, добре, тільки покваптесь, — сказав ЕННІАК після певного коливання й опустився на стілець.

Мартін зібрався зробити ще ковток, але раптом уп'явся на робота, ойкнув і відставив склянку.

— Ну, що трапилося? — запитав робот. — Пийте своє... що це таке?

— Віскі, — відповів Мартін недосвідченій машині. — Але я все зрозумів. Ви підсипали в нього отруту. От, виходить, який був ваш план! Але я більше навіть краплі не вип'ю, і ви не одержите відбиток мого ока. Я не дурень.

— Гвинт усемогутній! — вигукнув робот, підхоплюючись на ноги. — Ви ж самі налили собі цей напій. Як я міг його отруїти? Пийте.

— Не буду, — відповів Мартін з впертістю боягуза; намагаючись відігнати гнітючу підозру, що содова і справді отруєна.

— Пийте свій напій! — зажадав ЕНІАК дещо тремтячим голосом. Він абсолютно нешкідливий.

— Доведіть! — сказав Мартін з хитрим виглядом. — Згодні обмінятися зі мною склянкою? Згодні самі випити це отруйне пійло?

— Як же я буду пити? — запитав робот. — Я... Добре, давайте мені склянку. Я відсьорбну, а ви доп'єте інше.

— Ага! — оголосив Мартін, — от ти себе і видав. Ти ж робот і сам казав, що пити не можеш? Тобто так, як п'ю я. От ти і попався, отруйник! Он твій напій, — він вказав на торшер. — Будеш пити зі мною своїм електричним способом чи зізнаєшся, що хотів мене отруїти? Постривай-но, що я кажу? Це ж будь-чого не доведе...

— Ну звичайно, доведе, — поспішно перебив робот. — Ви цілковито праві і придумали дуже розумно. Ми будемо пити разом, і це доведе, що ваше віскі не отруєне. І ви будете пити, поки ваші рефлекси не загальмуються. Правильно?

— Так, але... — почав непевно Мартін, однак безсовісний робот вже вигвинтив лампочку з торшера, натиснув на вмикач і сунув палець у патрон, від чого пролунав тріск і посипалися іскри.

— Ну, от, — сказав робот. — Адже ж не отруєно? Так?

— А ви не ковтаєте, — підозріло заявив Мартін. — Ви тримаєте його в роті... тобто в пальцях. ЕННІАК знову засунув палець у патрон.

— Ну, добре, може бути, — з сумнівом погодився Мартін. — Але ти можеш підсипати порошок у моє віскі, зрадник. Будеш пити зі мною, ковток за ковтком, поки я не зумію прикласти своє око до цієї твоєї штуки. А інакше я перестану пити. Втім, хоч ти і сунеш палець у торшер, чи дійсно це доводить, що віскі не отруєне? Я не зовсім...

— Доводить, доводить, — швидко сказав робот. — Ну, от дивіться. Я знову це зроблю... Потужна постійна напруга, чи не так? Які ще вам потрібні докази? Ну, пийте. Не спускаючи очей з робота, Мартін підніс до губ склянку з содовою.

— 7{*{1(1} — вигукнув робот трохи опісля і накреслив на своєму металевому обличчі дурнувато-блаженну посмішку.

— Такого ферментованого мамонтового молока я ще не пив, — погодився Мартін, підносячи до губ десяту склянку содової води. Йому було вельми незручно, і він боявся, що от-от захлинеться.

— Мамонтового молока? — сипло вимовив EHIAK. — А це який рік?

Мартін відсапувався. Видатна пам'ять Івана поки добре служила йому. Він згадав, що напруга підвищує частоту розумових процесів робота і розладнує роботу його пам'яті — це й відбувалося безпосередньо в нього на очах. Однак попереду залишалося найважче...

— Рік Великої Волохатої, звичайно, — сказав він весело. — Хіба ти не пам'ятаєш?

— В такому випадку ви... — EHIAK спробував краще розглянути свого співпляшника, який почав двоїтися. — Тоді, виходить, ви — Мамонтобій.

— Саме так! — закричав Мартін. — Нуж бо, смикнемо ще по одній. А тепер почнемо.

— Що почнемо? Мартін зобразив роздратування.

— Ви сказали, що накладете на мою свідомість матрицю Мамонтобія. Ви сказали, що це забезпечить мені оптимальне екологічне пристосування до середовища в поточній темпоральній фазі.

— Хіба? Але ви ж не Мамонтобій, — розгублено заперечив EHIAK. Мамонтобій був сином Великої Волохатої. А як звуть вашу матір?

— Велика Волохата, — негайно відповів Мартін, і робот поскріб свою сяючу потилицю.

— Смикніть ще разок, — запропонував Мартін. — А тепер дістаньте екологізер і надягніть мені його на голову.

— Он як? — запитав ЕНІАК, підкоряючись. — В мене відчуття, що я забув щось важливе. Мартін приладнав прозорий шолом у себе на потилиці.

— Ну, — скомандував він, — дайте мені матрицю-характер Мамонтобія, сина Великої Волохатої...

— Що ж... Добре, — невиразно сказав ЕНІАК. Зметнулися червоні стрічки, шолом спалахнув. — От і все, — сказав робот. Може, пройде кілька хвилин, перш ніж подіє, а потім на дванадцять годин ви... зачекайте! Куди ж ви? Але Мартін вже зник.

Востаннє робот запхнув у сумку шолом і чверть милі червоної стрічки. Похитуючись, він підійшов до торшера, бурмочучи щось про відхожу чарку. Потім кімната спорожніла. Згасаючий шепіт вимовив:

— у(г)...

— Нік! — ойкнула Еріка, вп'явшись на фігуру в дверях. — Не стій так, ти мене лякаєш.

Всі озирнулися на її крик і тому встигли помітити моторошну зміну, яка відбувалася у вигляді Мартіна. Звичайно, це була ілюзія, але доволі страшна. Коліна його повільно підігнулися, плечі згорбилися, немов під вагою надзвичайної мускулатури, а руки витягнулися так, що пальці майже торкалися підлоги.

Нарешті-то Ніколас Мартін знайшов втілення, екологічна норма якого ставила його на один рівень з Раулем Сен-Сіром.

— Нік! — злякано повторила Еріка. Повільно нижня щелепа Мартіна випнулася, оголилися всі нижні зуби. Повіки поступово опустилися, і тепер він дивився на світ маленькими злісними оченятами. Потім неквапліва мерзенна усмішка розтягла губи містера Мартіна.

— Еріка! — хрипко сказав він. — Моя! Розгойдуючись, він підійшов до переляканої дівчини, схопив її в обійми і вкусив за вухо.

— Ах, Нік! — прошепотіла Еріка, закриваючи очі. — Чому ти ніколи… Ні, ні, ні! Нік, перегодь… Розірвання контракту. Ми повинні… Нік, куди ти? — Вона спробувала втримати його, але спізнилася.

Хоча хода Мартіна була незграбною, рухався він швидко. В одну мить він переплигнув через письмовий стіл Уотта, вибравши найкоротший шлях до враженого кінопромисловця. В погляді Діді з'явився легкий подив. Сен-Сір рвонувся вперед.

— У Міксо-Лідії… — почав він. — Ха, от так… — І, схопивши Мартіна, він жбурнув його в інший кут кімнати.

— Звір! — вигукнула Еріка і кинулася на режисера, молотячи кулачками по його могутнім грудям. Втім, відразу схаменувшись, вона заходилася обробляти каблуками його ноги — зі значно більшим успіхом. Сен-Сір, найменше від всього джентльмен, схопив її і заламав руки, але відразу обернувся на тривожний лемент Уотта:

— Мартін, що ви робите?

Питання це було задане не даремно. Мартін покотився по підлозі, як куля, очевидно навіть трошки не забившись, збив торшер і розгорнувся, як їжак.

На обличчі його був неприємний вираз. Він встав, пригнувшись, майже торкаючись підлоги руками і злобливо скалячи зуби.

— Ти торкати моя подруга? — хрипко запитав пітекантропоподібний містер Мартін, швидко втрачаючи будь-який зв'язок з двадцятим століттям. Питання це було чисто риторичним. Драматург підняв торшер (для цього йому не довелося нагинатися), здер абажур, немов листя з деревного дрючка, і взяв торшер напереваги. Потім рушив вперед, тримаючи його, як спис.

— Я, — сказав Мартін, — вбивати.

І з вартою похвали цілеспрямованістю спробував запровадити свій намір у життя. Перший удар тупого саморобного списа вразив Сен-Сіра в сонячне сплетення, і режисер відлетів до стіни, гулко стукнувшись об неї. Мартін, очевидно, тільки цього і домагався. Притиснувши кінець списа до живота режисера, він пригнувся ще нижче, вперся ногами в килим і, що було сил спробував просвердлити в Сен-Сірі діру.

— Припиніть! — крикнув Уотт, кидаючись в січу. Первісні рефлекси спрацювали миттєво: кулак Мартіна описав у повітрі дугу, а Уотт описав дугу в протилежному напрямку. Торшер зламався.

Мартін задумливо подивився на уламки, заходився було гризти один з них, потім передумав і оцінююче подивився на Сен-Сіра. Задихаючись, бурмочучи погрози, прокльони і протести, режисер випрямився на весь зріст і погрозив Мартіну величезним кулаком.

— Я, — оголосив він, — вб'ю тебе голими руками, а потім піду в "Метро-Голдвін-Мейер" з Діді. У Міксо-Лідії...

Мартін підніс до обличчя власні кулаки. Він подивився на них, повільно розтиснув, посміхнувся, а потім, ощиривши зуби, з голодним

тигрячим блиском у крихітних оченятах подивився на горло Сен-Сіра. Мамонтобій не даремно був сином Великої Волохатої. Мартін стрибнув.

І Сен-Сір теж, але в інший бік, волаючи від раптового жаху. Адже він був всього лише середньовічним типом, значно цивілізованішим, аніж так звана людина первісної прямолінійної ери Мамонтобія. І як людина тікає від маленької, але розлютованої дикої кішки, так Сен-Сір, переповнений цивілізованим страхом, біг від ворога, який, в буквальному значенні слова, не боявся всього. Сен-Сір вистрибнув у вікно і з вереском зник у нічному мороці. Мартіна це захопило зненацька — коли Мамонтобій кидався на ворога, ворог завжди кидався на Мамонтобія, — і в результаті він, на повні швидкості, гримнувся чолом об стіну. Як в тумані, він чув згасаючий вдалині вереск. Насилу піднявшись, він привалився спиною до стіни і зарикав, готуючись…

— Нік! — долинув голос Еріки. — Нік, це я! Допоможи! Допоможи ж! Діді…

— Агх? — хрипко поцікавився Мартін, мотаючи головою. — Вбивати! Глухо гарчачи, драматург моргав налитими кров'ю оченятами, і поступово все, що його оточувало, знову набуло чітких обрисів. Біля вікна Еріка боролась з Діді.

— Пустіть мене! — кричала Діді. — Куди Рауль, туди й я!

— Діді, — благаюче вимовив новий голос. Мартін оглянувся і побачив під зім'ятим абажуром у кутку обличчя розпростертого на підлозі Толівера Уотта.

Зробивши дивовижне зусилля, Мартін випрямився. Йому було якось незвично ходити не горблячись, але зате це допомагало придушити найгірші інстинкти Мамонтобія. До того ж тепер, коли Сен-Сір випарувався, криза минула і домінантна риса в характері Мамонтобія

трохи втратила активність. Мартін обережно поворухнув язиком і з полегшенням виявив, що ще не зовсім втратив дар людської мови.

— Агх, — сказав він. — Уррг… е… Уотт! Уотт злякано замигав на нього з-під абажура.

— Арргх… Анульований контракт, — сказав Мартін, напружуючи всі сили. — Дай.

Уотт не був боягузом. Він ледве піднявся на ноги і зняв з голови абажур.

— Анулювати контракт?! — гаркнув він. — Божевільний! Хіба ви не розумієте, що ви накоїли? Діді, не йдіть від мене! Діді, не йдіть, ми повернемо Рауля…

— Рауль велів мені піти, якщо піде він, — вперто сказала Діді.

— Ви зовсім не зобов'язані робити те, що вам велить Сен-Сір, — переконувала Еріка, продовжуючи тримати невгамовну зірку.

— Хіба? — с подивом запитала Діді. — Але я завжди його слухаюся. І завжди слухалася.

— Діді, — у розпачі благав Уотт, — я дам вам найкращий в світі контракт! Контракт на десять років! Подивіться, ось він! — І кіномагнат витяг сильно потертий на краях документ. — Тільки підпишіть, і потім можете вимагати все, що вам заманеться! Невже вам цього не хочеться?

— Хочеться, — відповіла Діді, — але Раулю не хочеться. — І вона вирвалася з рук Еріки.

— Мартін! — втративши витримку заволав Уотт до драматурга. — Поверніть Сен-Сіра! Вибачтесь перед ним! За будь-яку ціну — тільки поверніть його! Бо інакше я… я не анулюю ваш контракт!

Мартін трохи згорбився, може від безнадійності, а може, й ще від чогось.

— Мені дуже шкода, — сказала Діді. — Мені подобалося працювати у вас, Толівер. Але я повинна слухатися Рауля. Вона зробила крок до вікна.

Мартін згорбився ще більше, і його пальці торкнулись килима. Злісні оченята, які горіли незадоволеною люттю, були спрямовані на Діді. Повільно його губи поповзли в боки і зуби вискалилися.

— Ти! — сказав він з лиховісним гурчанням. Діді зупинилася, але лише на мить, і тоді кімнатою прокотився рик дикого звіра.

— Повернися! — в сказі ревів Мамонтобій. Одним стрибком він виявився біля вікна, схопив Діді і затис під пахвою. Обернувшись, він скоса ревниво зиркнув на тремтячого Уотта і кинувся до Еріки. Через мить вже обидві дівчини намагалися вирватися з його хватки. Мамонтобій міцно тримав їх під пахвами, а його злісні оченята поглядали то на одну, то на іншу. Потім з повною безпристрасністю він швидко вкусив кожну за вухо.

— Нік! — скрикнула Еріка. — Як ти смієш?

— Моя! — хрипко інформував її Мамонтобій.

— Ще б пак! — відповіла Еріка. — Але це має і зворотну силу. Негайно відпусти нахабницю, яку ти тримаєш під іншою пахвою. Мамонтобій з жалем подивився на Діді.

— Ну, — різко сказала Еріка, — вибирай!

— Обидві, — оголосив нецивілізований драматург. — Так!

— Ні! — відрізала Еріка.

— Так! — прошепотіла Діді зовсім новим тоном. Красуня звисала з руки Мартіна, як мокра ганчірка, і дивилася на свого полонителя з рабським обожнюванням.

— Нахабниця! — крикнула Еріка. — А як же Сен-Сір?

— Він? — презирливо сказала Діді. — Слинько! Потрібен він мені дуже! І вона знову спрямувала на Мартіна погляд боготворіння.

— Ф-фа! — буркнув той і кинув Діді на коліна Уотта. — Твоя. Тримай. — Він схвально посміхнувся Еріці. — Сильна подруга. Краще. Уотт і Діді безмовно дивилися на Мартіна.

— Ти! — сказав він, тикнувши пальцем у Діді. — Ти залишатися в нього, він указав на Уотта. Діді покірно кивнула.

— Ти підписати контракт? Кивок. Мартін багатозначно подивився на Уотта і протягнув руку.

— Документ, що анулює контракт, — пояснила Еріка, висячи вниз головою. — Дайте скоріше, поки він не скрутив вам шию.

Уотт повільно витяг документ з кишені і протягнув його Мартіну.

Але той вже розгойдуючись попрямував до вікна. Еріка вивернулась і схопила документ.

— Ти прекрасно зіграв, — сказала вона Нікові, коли вони опинилися на вулиці. — А тепер відпусти мене. Спробуємо знайти таксі…

— Не грав, — пробурчав Мартін. — Справжнє. До завтра. Після того… — Він знизав плечима. — Але сьогодні — Мамонтобій. Він спробував залізти на пальму, передумав і пішов далі. Еріка в нього під пахвою занурилася в замисленість. Але верескнула вона, тільки коли з ним порівнялася патрульна поліцейська машина.

— Завтра я внесу за тебе заставу, — сказала Еріка Мамонтобію, який виривався з рук двох дужих поліцейських. Люте ревіння заглушило її слова.

Наступні події злилися для розлютованого Мамонтобія в один неясний вихор, на завершення якого він опинився в тюремній камері, де підхопився на ноги з загрозливим риканням.

— Я, — оголосив він, вчіплюючись в ґрати, — убивати! Арргх!

— Двоє за один вечір, — вимовив у коридорі нудьгуючий голос. І обох взяли в Бел-Ейрі. Думаєш, нанюхалися кокаїну? Перший теж не міг будь-чого до ладу пояснити.

Ґрати затряслися. Роздратований голос з ліжка зажадав, щоб він заткнувся, і додав, що йому вистачить неприємностей від всяких ідіотів і без того, щоб… Отут, той що говорив замовк, заколивався і видав пронизливий відчайдушний вереск.

На мить у камері настала мертва тиша: Мамонтобій, син Великої Волохатої, повільно повернувся до Рауля Сен-Сіра.

Переклад на українську мову:

Володимир Ільницький, (березень 2005 + травень 2006 — вдосконалення). Редагування Михайлина Косак.